

UDK 930.253(497.4 Ljubljana):347.672

Primeri starejših oporok v slovenščini, ki jih hrani Arhiv Republike Slovenije

MATEVŽ KOŠIR

doc. dr., svetovalec direktorja, Arhiv Republike Slovenije, Zvezdarska 1, SI-1127 Ljubljana

IZVLEČEK

V razpravi je objavljeno več slovenskih oporok, ki jih hrani Arhiv Republike Slovenije. Najstarejša in najimennitnejša je oporoka baronice Barbare Kacijanar iz leta 1671, ki jo je napisala lastnoročno. Baronica je bila hči Gabrijela pl. Križaniča imetnika gospostev Pusti Gradec in Trebnje. Baronica je bila prvič poročena z Matejem pl. Dorotičem, drugič z Janezom Boltežarjem pl. Purgstallom in tretjič od leta 1632 z Jurijem Boltežarjem pl. Kacijanarjem baronom Begunjskim. Baronica je bila od leta 1652 imetnica gospostva Preddvor. V svojem testamentu je posebno bogato obdarila jezuitski kolegij v Ljubljani. Umrla je leta 1673 v starosti 83 let. V razpravi je objavljena tudi slovenska oporoka cerkniškega župnika, prelata Gregorja Cerviča iz leta 1685 in več podložniških oporok iz 18. stoletja.

ABSTRACT

EXAMPLES OF OLDER SLOVENE TESTAMENTS KEPT BY THE ARCHIVES OF THE REPUBLIC OF SLOVENIA

This paper describes several Slovene testaments kept by the Archives of the Republic of Slovenia. The testament of baroness Barbara Kacijanar from 1671, written in her own hand, is the oldest and most prominent among them. Baroness was a daughter of Gabriel Križanič, owner of Pusti Gradec and Trebnje estates. She was first married to Matej Dorotič. Her second husband was Janez Boltežar Purgstall. Lastly, in 1632, she married Jurij Boltežar Kacijanar, the baron of Begunje. Since 1652 she owned the Preddvor estate. In her testament, she amply rewarded the Jesuit College in Ljubljana. She died in 1673 at the age of 83. This paper also includes a Slovene testament from 1685, written by Gregor Cervič, a prelate from Cerknica, and several testaments of serfs from the 18th century.

Arhiv RS je od nekdaj posebno pozornost namenjal tudi starejšim spomenikom v slovenskem jeziku.¹ Med slovenskimi besedili uradne narave so na prvem mestu tako po starosti kot številu prisege. Opazno mesto pa gre tudi oporokam v slovenščini. Prva in najimennitnejša je slovenska oporoka Barbare, baronice Kacijanar. Baronica jo je napisala v maju leta 1671.

I. TESTAMENT BARBARE BARONICE KACIJANAR

1. Uvod

Slovenski testament Barbare, baronice pl. Kacijanar, je najstarejši znani slovenski testament. Starejši so le fragmenti. Še nedavno je za najstarejšega veljal testament cerkniškega župnika, prelata Gregorja Cerviča, ki je bil zapisan leta 1685.²

Slovenski testament baronice Kacijanar izpričuje, da je bila baronici slovenščina bližja kot nemščina, saj je slovenski testament napisala lastnoročno, medtem ko je nemško kopijo napisala druga roka.³

To dejstvo je nemara še dodaten argument za ugotovitev, da je napačna predstava, po kateri naj bi bilo kranjsko plemstvo nemško. Po identiteti v tem času ni moglo biti nacionalno, zavest pripadnosti je bila deželna v ožjem (npr. Kranjska, Stajerska ipd.) ali v širšem pomenu (npr. Notranjeavstrijska). Kot je zapisal že S. Vilfan, bi bilo vprašanje o nacionalni pripadnosti plemstva

¹ Slovenščina v dokumentih skozi stoletja, razstava ob 25 letnici samostojnega delovanja Arhiva Slovenije, Ljubljana 1971. Iz roda v rod – Pričevanja o slovenskem jeziku, Arhiv SR Slovenije, Ljubljana 1982.

² AS, Testamenti III, lit. Z, št. 9; Objavil Mirko Rupel, Prispevki

k protireformacijski dobi, 8. Cervičeva oporoka 1685, Slavistična revija V-VIII (1954), str. 178-184.

³ Oporoko smo našli v Zbirki testamentov Arhiva Republike Slovenije leta 1993. Prvič je bilo nanjo opozorjeno v publikaciji Dokumenti Slovenstva (Cankarjeva založba 1994, str. 18). Takrat je bil napisan tudi večji del pričujoče razprave, vendar je ostal "projekt" v okviru Filozofske fakultete v Ljubljani, zaradi drugih nedokončanih prispevkov, nerealiziran in razprava neobjavljena. Leta 1998 je oporoko baronice Kacijanar objavila v Zgodovinskem časopisu Maja Žvanut ("To ie moja uola": Po sledih nekega testamenta iz 17. stoletja, Zgodovinski časopis 52, 1998, št. 4, str. 487-496), o oporoki pa smo pisali tudi drugod (Preddvor v času in prostoru, 1999, str. 131-141).

anahronistično. V pogovoru pa se je plemstvo posluževalo več jezikov, med njimi večidel gotovo slovenščine.⁴ Odvisno od sporočilne priložnosti je govorilo v različnih jezikih, slovensko, nemško in italijansko, pa tudi hrvaško. Pri vseh slojih je bila v tem obdobju kot govorni jezik na splošno najbolj razširjena slovenščina. Jezik upravnih sporočil pa je bil po večini nemški. V manjši meri tudi latinski, slovenski, italijanski in hrvaški.⁵

Testament Barbare pl. Kacijanar ni le primer uporabe slovenščine v dokumentih in jezikovni vir, ampak je tudi pričevanje o ljudeh v 17. stoletju, njihovem čustvovanju, odnosu do družine, premoženja, življenja in smrti.

2. Oporoka v 17. stoletju

Testament je bil v prvi vrsti dokument z versko vsebino in je bil predvsem do srede 18. stoletja sestavljen iz dveh enako pomembnih delov: v prvem delu so bila naštetá pobožna volila za dobro duše, v drugem pa je bila natančno razdelitev dediščine. Naše besedilo vsebuje tri dele, med prvimi, ki vsebuje pobožna volila ("legati duhovni" – "pia legata"),⁶ in zadnjim, ki razgláša razdelitev preostalega premoženja dedičem, so vstavljene določbe glede pogreba. Ta določila vsebujejo navodila glede opreme, načina, kraja in oblike pokopa, določila glede pogrebnih maš in denarja za reveže.

Sestava testamenta je veljala za pobožno de-

janje: človek naj ne bi čakal, da zbolí, ampak naj bi sestavil oporoko že prej. Namen tega dejanja je bil, da naj bi človek mislil na smrt, dokler je še čas za to. Zapustnik naj ne bi gledal toliko na ureditev posvetnih okoliščin, temveč predvsem na zadeve pokopa, poravnal naj bi ceno za uporabo in zlo-rabo svojih posvetnih dobrin ter namenil legatate za maše za čim daljši čas po svoji smrti in si tako zagotovil prošnje živih.⁷ V korist duše so bila zapisana številna določila za maše, molitve ipd. Testament je bil torej za zapustnika garancija za zveličanje in tako sredstvo za dosego večnosti, ne da bi se moral povsem odreči zemeljskemu, minljivemu. Dušo naj bi zapustil Bogu in telo "materi zemlji". Oporoka je bila v določeni meri, ob posredovanju cerkve, zavarovalna pogodba med umirajočim posameznikom in Bogom, pogodba med vernikom in Bogom, ki je bila naperjena proti demonu.⁸ Pogodba z dvojnimi namenoma je pomenila po eni strani "prepustnico (potni list) za večnost", kot jo imenuje Le Goff in po njem povzema Ariés,⁹ četudi je bila plačana s časovno svetnim denarjem – pobožnimi legati. Po drugi strani je testament tudi posvetna prepustnica, ker legitimira sicer sumljivi užitek za življenje pridobljenih dobrin. Cena za to je bila plačana v duhovni vrednosti, to je v mašah in dobrodelnih ustanovah.¹⁰

Testament na tem svetu naj bi zagotovil pomoč v onostranstvu. To naj bi posameznik potreboval spričo, v tem času splošno uveljavljene predstave, da je vsaki duši (z izjemo svetnikov) trpljenje v vicah neizbežno.¹¹

Testament, ki je dokument z versko vsebino, je hkrati tudi osebni dokument, ki kaže na senzibilnost časa.¹² Oporoke so kakor vsa druga besedila napisane v aktualnih slogovnih vzorcih, že od poznega srednjega veka sem pa so vanje vrinjene različne vsebinske prvine, kakor: zavest o samem sebi, o pravici in dolžnosti razpolagati s samim seboj, s svojo dušo, telesom in imetjem, ter zavest o pomenu poslednje volje.¹³

Odnos do smrti je bil v 17. stoletju drugačen kot danes. Ariés, ki loči štiri velika obdobja odnosa zahodnega človeka do smrti, imenuje ob-

⁴ Sergij Vilfan, Zemljiško gospostvo ob koncu srednjega veka (13.-15. stol.) v: *Gospodarska in družbena zgodovina Slovencev, Zgodovina agrarnih panog*, II. zvezek, Družbena razmerja in gibanja, Državna založba Slovenije, Ljubljana 1980, str. 152.

⁵ Breda Pogorelec, Sociolingvistični vidiki Trubarjevega jezika, v: *Odsevi reformacijskega gibanja v dokumentih Arhiva SR Slovenije*, katalog k razstavi, Ljubljana 1987, str. 14-21; Breda Pogorelec, *Cerkveno življenje in slovenščina v javnosti v sedemnajstem stoletju*, v: *Katoliška prenova in protireformacija v notranjeavstrijskih deželah 1564-1628*, Klagenfurt-Ljubljana-Wien-Gratz-Köln 1994, str. 551-560; o kranjskem plemstvu in jeziku glej: Maja Žvanut, *Od viteza do gospoda*, poglavje jezik, Ljubljana 1994, str. 32-35; o uporabi slovenščine med plemstvom še: Ema Umek, *Kos, Jezik in slovstvo XIX/1973-74*, št. 6-7; Pavle Merku, *Slovenska plemiška pisma družin Marenzi-Coraduzzi s konca 17. stoletja*, Trst 1980; Lojzka Bratuž, Karel Mihael Attems-Slovenske pridige, Trst 1993; Iz roda v rod, *Pričevanja o slovenskem jeziku*, katalog k razstavi Arhiva SR Slovenije, Ljubljana 1982; Janko Pajk, *Stari rokopisi Kranjskega mesta*, Programm des k.k. Gymnasiums in Marburg, Marburg 1870, str. 25-43, Marburg 1871, str. 21-26; Franc Simonič, *Prisege ljubljanskega mesta, Letopis slovenske matice 1884*, str. 196-220; Jože Koruza, *O zapisanih primerih uradne slovenščine iz 16., 17. in 18. stoletja*, Jezik in Slovestvo XVIII, 1972/73 str. 244-254; Peter Ribnikar, *Blejske podložniške prisege*, Ljubljana 1976; Matevž Košir, *Prisege v slovenščini*, Arhivi XV, Ljubljana 1992, št. 1-2, str. 6-11 itd.

⁶ Kot jih imenuje baronica Kacijanar v slovenskem tekstu oziroma so imenovani v prevodu.

⁷ Philippe Ariés, Georges Duby (Hg.), *Geschichte des privaten Lebens*, 3 Band: Von der Renaissance zur Aufklärung, S. Fischer, Frankfurt am Main 1991; str. 100 sl.

⁸ Alberto Tenenti, *Občutje smrti in ljubezni do življenja v renesansi*, Ljubljana 1987, str. 119.

⁹ Jacques Le Goff, *La Civilisation de L'Occident medieval*, Paris, Arthaud, 1964, str. 240; Philippe Ariés, *Geschichte des Todes*, dtv, München 1991, str. 245.

¹⁰ Philippe Ariés: *Geschichte des Todes*, str. 245.

¹¹ M. Verginella, *Živi pomagajo živim, živi mrtvim, mrtvi živim in mrtvi mrtvim* (Skrb za dušo v kmečkih oporokah s tržaškega podeželja), v: *Zgodovina za vse II* (1995), št. 1, str. 1-17.

¹² M. Vovelle, *La Mort et l'Occident de 1300 à nos jours*, Paris 1983.

¹³ Philippe Ariés, *Geschichte des Todes*, str. 258.

dobje od 12. do 18. stoletja čas "lastne smrti".¹⁴ V ogledalu lastne smrti se je človek srečal s skrivnostmi svoje individualnosti. Smrt posameznika je bila pomemben trenutek, ki je pripadal predvsem njemu. Zato je bila osnovna pravica zapustnika, da spozna, pripravi in organizira svojo smrt. Smrt je bila, kot piše Ariés,¹⁵ tragedija, ki se je igrala za tistega, ki bo umrl. Čas pred smrtjo je bil trenutek, ko se je človek zavedel svoje individualnosti, in pobožne klavzule so predstavljale način, kako to individualnost obvarovati pred zemeljskim uničenjem, in izražale željo, da bi se prestavila na drugi svet. Šlo je za smrt "samega sebe" pred Bogom, z lastno biografijo, z osebnim kapitalom dejanj, med molitvijo, prošnjami, pridobljenimi garancijami za onostranstvo in nizkotno ljubeznijo do stvari. Individuum je bil razpet med tostranstvom in onstranstvom in se je soočal z lastno smrtjo. Umirajoči je bil v stiski, ki je imela korenine v močni zasidranosti v tostranstvu, v strastni navezanosti na bitja in predmete, kot tudi v onostranstvu, saj je smrt predstavljala točko prehoda v drugo obliko življenja.¹⁶ Oporoka je bila del priprave na smrt. Pobožne klavzule so bile dokaz osebne pobožnosti in verske gorečnosti zapustnika.

V testamentu se kaže tudi zapustnikov odnos do družine. Iz religioznih klavzul v oporoki je bila družina izključena. Po Ariésu naj bi bil do 18. stoletja testament izraz nezaupanja, da bodo člani družine in drugi spoštovali zapustnikovo voljo.¹⁷ Zapustniki so posebej skrbeli za blagor njihove duše. Za ta namen je šel kar velik del premoženja. Da bi se po smrti zgodilo vse, kakor je želel in volil pokojni, so bila potrebna legalna jamstva, podpisi prič in določila o izvršiteljih testamenta. Nekateri drugi avtorji na odnose znotraj družine tega časa gledajo drugače kot Ariés in menijo, da so bili bolj zaupni in neposredni.¹⁸

Pobožna volila baronice Kacijanar so obsegala približno tretjino zapuščine. Baronica poudarja dejstvo, da je napisala oporoko tudi zato, da ne bi prišlo med sorodniki do sporov, vendar v nadaljnjem besedilu večkrat navaja, da so oporočna volila dana iz ljubezni in ne iz dolžnosti, in s tem izrazi svojo navezanost do članov družine in ljubezen do vnukov in pravnukov.

V 18. stoletju so začeli religiozne klavzule opuščati ali uporabljati zgolj kot konkretne obveznosti izpraznjeni uvodni ali sklepni del besedila. Skrb za dušo in telo je bila prepuščena sorodstvu. Oporoka je postala predvsem pravno

dejanje, sestavljena je bila zaradi razdelitve zapustnikovega premoženja po smrti. Na podeželju se je ta proces zavlekel v 19. stoletje.

Testament je dokument, ki je pisan po določenem obrazcu. V 17. stoletju se je ta začel z uvodno invokacijo: "V imenu Boga očeta in Sina in Svetega duha. Amen." Korenine te invokacije segajo daleč nezaj v srednji vek. Srečamo pa jo tudi še v nekaterih aktih 19. stoletja. Besedilo se je nadaljevalo s pobožno mislijo, da ni nič bolj negotovega kot ura smrti. Tako se je izrazil Karel pl. Jurič iz Struge in Prežeka na primer zelo slikovito: "...ker življenje vseh ljudi ni nič drugega kakor trave ali rože na polju, danes lepe in pokončne, jutri pa zaradi ostrega vetriča ovenele in posušene."¹⁹ Podobne misli pogosto srečamo v plemiških oporokah. Besedilne sestavine so se sčasoma spreminjale.

3. Oporoka baronice Barbare Kacijanar

Baronica Barbara pl. Kacijanar je bila hči Gabrijela pl. Križaniča. O imenu in družini njene matere viri ne poročajo. Točni rojstni podatki baronice niso znani, najverjetneje pa je bila rojena med majem 1589 in aprilom 1590.²⁰ Oporoko je baronica zapisala v maju leta 1671. Umrla je v aprilu leta 1673.

V svoji oporoki je baronica Barbara pl. Kacijanar po uvodni invokaciji in intitlaciji zapisala omembo, zakaj je oporoko zapisala. Kot vzrok je navedla dejstvo, da človek nikoli ne ve, kdaj ga čaka smrt, ter željo, da ne bi prišlo med sorodniki do sporov. Sledila je obvezna navedba, da je bil testament zapisan pri zdravi pameti, polni zavesti in iz svobodne volje. Določil oporoke, ki jo je zapisala lastnoročno, se morajo držati njeni sorodniki in vsi drugi.

Uvodoma baronica zapušča dušo Bogu, telo "materi" zemlji. Nato razloži svojo poslednjo voljo glede pogreba. Pokopali naj bi jo stanu primerno pri jezuitih v cerkvi sv. Jakoba v Ljubljani, v kapelici Device Marije.

Izbrani kraj pokopa kaže na mentaliteto tistega časa. Ljudje so želeli biti pokopani čim bližje Bogu, Materi Božji in svetnikom. Telo je bilo po smrti prepuščeno cerkvi. Umrle so po večini pokopavali skupaj, tudi kosti so lahko zlagali v kostnice, važno je bilo predvsem, da so bili grobovi in kostnice na posvečenem mestu. Cerkvene predstojnike in premožne so pokopali v grobnice pod cerkvenim tlakom.

¹⁴ Philippe Ariés, *Geschichte des Todes*, str. 121 sl.

¹⁵ Filip Arijes, *Eseji o istoriji smrti na zapadu*, Beograd 1989, str. 182.

¹⁶ Philippe Ariés, *Geschichte des Todes*, str. 258 sl.

¹⁷ Filip Arijes, *Eseji*, str. 45 sl., 174 sl.

¹⁸ Frederick Mount, *The Subversive Family*, London 1983; o delu glej Majda Černič, *Subverzivna družina, Razpol I, Problemi in razprave IX-XI*, 1985.

¹⁹ Testamenti II, št. 2, Karel Juritsch zum Strug vnd Preissekh: "... wie allermenschen Leben, nichts anderst, als das graas oder blümlein auf dem feld, so heüt schön vnd volgestalt, morgen aber von einem leichten scharffen windlein, vervelcht vnd verdorret ...".

²⁰ Sterb register der dompfar von 6 ten jänner 1658 bis 27 ten februar 1735, str. 61; V njem se navaja, da je bila ob smrti stara 83 let (Nadškofijski arhiv v Ljubljani).

V nadaljnjem besedilu baroničine oporoke so navedena pobožna volila. Jezuitom pri cerkvi sv. Jakoba je zapustila 2000 goldinarjev. Kapital naj ostane njim, obresti pa naj porabijo za nakup mašnih plaščev in podobnega. Bratovščini Kristusovega trpljenja²¹ v cerkvi svetega Jakoba je zapustila 1000 goldinarjev. Za kapelici svetega Frančiška Ksaverija in Device Marije, kjer bo ležalo njeno telo, je namenila 1000 goldinarjev. 400 goldinarjev naj se porabi za nakup olja za svetilke. Trem bratovščinam Device Marije pri patrih jezuitih v Ljubljani²² je zapustila 300, avguštincem pred Špitalskimi vrati v Ljubljani pa 1000 goldinarjev. Obresti od te vsote bodo imeli za olje v kapelici Marije Loretske. Bratovščini svetega rožnega venca je določila 500 goldinarjev, kapucinom v Ljubljani in Kranju za hrano in blago 500 goldinarjev, Bratovščini svetega Rešnjega telesa pri svetem Nikolaju²³ v Ljubljani zapušta 100 goldinarjev. Frančiškanom v Ljubljani je zapustila 100 goldinarjev. Menihi naj bi v zameno za denar, ki jim ga daje, zanjo maševali.

Ob pogrebu naj se razdeli revežem 35 goldinarjev. Drugih 35 goldinarjev naj se porabi za nakup mesa, vina in kruha za ubožce v dveh ljubljanskih špitalih. Posebej za maše, ki se bodo brale takoj po njeni smrti, je namenila 400 in za pogreb 1000 goldinarjev.

Za izvršitev teh določil je prosila rektorja jezuitskega kolegija v Ljubljani, ki naj jo tudi pokoplje. Rektor jezuitskega kolegija je bil njen spovednik.²⁴

Ob pogrebu naj se da denar za reveže, maše in špital. Kupijo naj se sveče, črno blago, vse potrebno za pogreb in za cerkev ter naj se plača duhovnike.

Preostalo premoženje je razdelila med dediče, čeprav se ni čutila dolžna, saj je svoji dve hčeri, Suzano, poročeno pl. Orsič in Ano, poročeno pl. Rasp, že odpravila s svojim "blagom" ter z več kot pet tisoč goldinarji, nakitom in srebrnino.

Poleg tega je ob različnih priložnosti pomagala vnukom in pravnukom.

Kljub temu je iz ljubezni imenovala za dediče svoje tri vnuke: Janeza Frančiška in Boltežarja pl. Orsiča ter Marto pl. Petečič ali Patašič (Pättschitsch). Vsak naj dobi tretjino njenega premoženja, potem ko bodo iz štiri tisoč goldinarjev, ki jih je hranila pri gospodu pl. Jan-koviču, plačane bratovščine, cerkev in kot je zapisala. Pri gospodu pl. Benagliju je hranila dvanajst tisoč goldinarjev kapitala in pri kranjski deželi štiri tisoč goldinarjev. Dežela je igrala pri tem neke vrste banko, saj si je izposojala denar proti obrestim. Nadalje je zapustila svojima pravnukinjama Mariji Ani in Salomi pl. Moškon, vsaki po tisoč goldinarjev in pravnukoma Frančišku in Herbertu pl. Moškonu, vsakemu po petsto goldinarjev. Pravnuki in pravnukinje naj se izplačajo iz denarja, ki je shranjen pri kranjski deželi.

Glede premoženja je imenovala za izvršitelja oporoke pl. Orsiča. Če ne bi mogel priti, naj bo izvršitelj gospod rektor jezuitskega kolegija.

Pred sklepnim delom je dodala pridržek, da lahko ta testament še spremeni ali dopolni z dodatkom.

Oporoka je sklenjena z obrazcem, kakršne v različnih oblikah srečamo na koncu testamentov in drugih pravnih aktov. Cesarja in deželnega kneza, deželnega glavarja ter vso gosposko prosi, da naj ne pustijo, da bi se kaj storilo zoper ta testament in naj poskrbijo, da bo storjeno, kot je zapisala. Pri tem se sklicuje na klavzulo splošne deželne zaveze za škodo. Dolenc²⁵ meni, da klavzula v oporoki pomeni le nekakšno slovesno poudarjanje popolnoma svobodne volje zapustnika. Klavzula se je običajno nanašala na nepremičnine; z njo naj bi prišlo do hitrejši poravnave škode, ki bi utegnila nastati zaradi neizpolnitve pogodbe.²⁶

Ta del oporoke je zapisala 24. maja 1671. Pod besedilom je pečat in podpis Barbare, baronice Kacijanar.

Tri dni zatem sta bila zapisana dva pripisa, prav tako lastnoročno od Kacijanaričine roke. V prvem pripisu ponovno pooblašča za izvršitelja oporoke rektorja ljubljanskega jezuitskega kolegija in Franca pl. Orsiča. Poleg tega prosi deželnega glavarja ali njegovega namestnika (deželnega upravnika), naj poskrbita, da bo gospod pl. Benaglia obema izvršiteljema oporoke izročil denar, ki ga ima shranjenega pri njem. V drugem dodatku sešteje ves svoj kapital, ki znaša 20 tisoč goldinarjev in še enkrat na kratko zapiše, kako naj se razdeli. Cerkev sv. Jakoba, bratovščine in

²¹ Bratovščina z imenom "Congregatio Christi in cruce agonizantis" je bila ustanovljena leta 1660. Njeni člani so se s čaščenjem Kristusovega trpljenja in smrti želeli pripraviti na smrt. Razširjena je bila po vsej deželi. Člani bratovščine so se vsako tretjo soboto zbrali v cerkvi sv. Jakoba, kjer je imela bratovščina svoj oltar. Prirejali so procesije, posebno v postnem času. (France M. Dolinar, *Das Jesuitenkolleg in Laibach und die Residenz Pleterje 1597-1704*, Ljubljana 1976, str. 78-79.)

²² Verjetno misli na tri Marijine kongregacije pri ljubljanskih jezuitih: na Kongregacijo Marijinega vnebovzetja, ustanovljeno leta 1605, na Kongregacijo Marijinega brezmadežnega spočetja, ustanovljeno 1605 in na Kongregacijo Marije Kraljice angelov varuhov, ustanovljeno 1640. (F. Dolinar, nav. d., str. 74-76.)

²³ To je bila plemiška bratovščina z imenom "SS. Corporis et Sanguinis Christi". Delovala je pri škofijski cerkvi. Bila je ustanovljena istega leta kot ljubljanska škofija (1461). (F. Dolinar, nav. d., str. 77.)

²⁴ V času, ko je pisala testament, je bil rektor jezuitskega kolegija Ferdinand Acatius (1669-1672). (F. Dolinar, nav. d., str. 143.)

²⁵ M. Dolenc, *Pravni institut "Klausel des allgemeinen Landschadenbundes" v slovenskih deželah*, v: *Zbornik znanstvenih razprav*, VII/1929-30, str. 48.

²⁶ S. Vilfan, *Die Klausel des allgemeinen Landschadenbundes als rechthistorisches Problem*. V: *Festschrift Berthold Sutter*, Graz 1983, str. 445-458.

menihi so dobili skupaj 6900 goldinarjev. Posebej za pogreb, maše takoj po smrti in reveže je namenila skupaj 1470 goldinarjev. Štirim pravnikom je zapustila 3000 goldinarjev. Kar je ostalo, to je bilo 8630 goldinarjev, so si razdelili trije vnuki, ki so bili glavni dediči.²⁷ V nemški kopiji testamenta je navedeno, da gre za goldinarje deželne, se pravi kranjske veljave. Ni pa jasno, ali tudi drugod vedno govori o goldinarjih deželne veljave. V slovenskem testamentu namreč uporabljamo naziv "rainis", oziroma ponekod v nemškem kratico rx., iz česar lahko domnevamo, da gre za renski goldinar.²⁸

Vse to je zapisala lastnoročno, pečatila s svojim pečatom in za to prosila še številne plemiče, ki so podpisali in pečatili ta testament kot prič. Na koncu je naveden datum 27. maj 1671, sledi sedem podpisov in pečatov prič ter pečati in podpisi zapustnice.

Na pečatu baronice Kacijanar je upodobljen njen grb. Sestavljen je bil iz dveh družinskih

grbov, ki sta bila upodobljena vsak na svojem ščit. Nad ščitoma je krona s tremi rogji. Na vrhu grba nad krono so zapisane kratice njenega imena B[arbara] K[acijanar] F[reiherrin] G[eboren] V[on] K[rižanič]. V sredini med obema grbovnima ščitoma, ki se pod krono z zgornjima vogaloma ščitov stikata, je upodobljeno veliko sidro. Na desnem ščitu je grb družine Kacijanar, na levem grb družine Križanič. Grb družine Kacijanar je sestavljen iz sedmih polj. Na srednjem je upodobljen orel, na polju nad njim je puščica, na polju pod njim križ. V dveh desnih in dveh levih poljih so upodobljene živali, verjetno panterji in levi. Grb družine Križanič je sestavljen iz treh polj. V zgornjem polju je upodobljena riba, srednje polje, ki je manjše, je prazno, v spodnjem je upodobljen rak.

4. Besedilo slovenske oporoke²⁹

Prečrkovanje slovenskega testamenta je natančen prepis izvirnika z izjemo črk s in z. Črko s uporablja tako za s kot z, zato je v transkribirana v skladu z današnjo normo. Dolgi f je transkribiran dosledno, kot je zapisan. Veliko začetnico je včasih težko razbrati, posebno pri črki j. Besede so prečrkovane tako kot so zapisane – po več besed skupaj, čeprav bi po normi morale biti zapisane s presledkom. Primeri pisanja več besed skupaj so dokaj pogosti in zahtevajo pri branju teksta nekaj pozornosti. Interpunkcija je enaka kot v izvirniku. Besede so izjemoma dopolnjene, ko gre za okrajšave ali očitno napako, vendar vedno tako, da je popravek razviden v oglatem oklepaju npr.: Jakovič = Ja[n]kovič. Oporoka je zapisana v humanistiki. Pri pisavi piše nekatere črke v nemški kurzivi: u, h, ch, z. Opombe iz teksta so označene s črkami.

Celoten snopič, na katerem je zapisan slovenski testament, obsega deset listov, folio formata, od tega je vsebina testamenta zapisana na enajstih straneh.

Besedilo slovenskega testamenta:

Vtim, jmenu, Boga ocheta, jnoi sinu, jnoi sue-tiga duha, Amen, spoznam, jnoi dam naznanie, jest Barbara Khazianarica, raniciga³⁰ gospud irga³¹ Baltifara Khazianara fraihera, zapuschna udoua, roiena Krifanich, dasam pomislila inosam razmislila, dasam jest, kakor usi drugi mertuachki ludi, tismerti poduerfeni, jnoi dani nasuitu nich, guifnifega kakorie tasmert, tiga chlouika, tudi pak nich, neguifnifega, kakorie taura tesmert, jnoi lipfiga kakor posuoioi smerti, mei flahtu ino usimi drugimi dobra ordinga, zauolu tiga zapuscheniga Blaga storiti, dabi

²⁷ Baronica Kacijanar je zapustila kar 34,5% denarnega premoženja cerkvi (bratovščinam ipd.). Drugi zapustniki niso bili tako radodarni do cerkve: tako je npr. Katarina pl. Schwab v testamentu, ki je bil sestavljen v Ljubljani 10. aprila 1624, zapustila cerkvi, kjer bo pokopana le 100 goldinarjev, 100 za oba ljubljanska špitala, vse ostalo, to je 7200 goldinarjev in posest, pa sorodnikom. (AS, Testamenti II, lit. S, št. 5.) Bernardin pl. Barbo je namenil 3000 goldinarjev menihom in cerkvi, vse ostalo premoženje, ki je znašalo 17267 goldinarjev in posest, je zapustil sorodnikom. Cerkev je dobila v tem primeru približno 15% zapustnikovega denarnega premoženja. Testament je bil sestavljen na Dunaju 29. decembra 1627. (AS, Testamenti II, lit. B, št. 5.)

²⁸ Za predstavbo, koliko je bil vreden goldinar kranjske veljave v času, ko je baronica Kacijanar pisala testament, si lahko pomagamo s cenami žita. Leta 1671 je mernik (26,5 litra) pšenice stal 46 krajcarjev, mernik rži 32 krajcarjev, prosa 30 krajcarjev in ajde 22 krajcarjev. En goldinar je bil vreden 60 krajcarjev. Leta 1673 je mernik pšenice stal 50 krajcarjev. Cene žita so namreč nihale glede na letino. Cena za mernik pšenice med leti 1660-1690 se je gibala med 42 in 66 krajcarji. Goldinar avstrijske (nemške) veljave je imel vrednost 16,78 gramov čistega srebra. Ta goldinar je predstavljal funt dunajskih denaričev in se je imenoval tudi cesarski ali renski goldinar. V drugi polovici 17. stoletja mu je vrednost padla tako, da je leta 1692 pomenil 12,59 gramov čistega srebra. Goldinar kranjske veljave je imel približno za 16% manjšo vrednost kot goldinar avstrijske veljave. Razmerja kranjske in nemške valute so bila v letu 1701 naslednja: 84 goldinarjev 22 krajcarjev 2 denariča nemške valute je bilo 100 goldinarjev kranjske valute; 100 goldinarjev nemške valute je bilo 118 goldinarjev 31 krajcarjev in 1 denarič kranjske valute. (Vlado Valenčič, Žitna trgovina na Kranjskem in ljubljanske žitne cene od srede 17. stoletja do prve svetovne vojne. Razprave SAZU X, Ljubljana 1977, str. 139. – Sergij Vilfan, Temelji in razvoj denarnih sistemov v slovenskih deželah do 17. stoletja. Zgodovinski časopis 49, 1986, št. 4, str. 397-412.)

Za 20 tisoč goldinarjev si lahko sredi 17. stoletja kupil manjše gospostvo. Tako je bilo za ta denar kupljeno leta 1654 gospostvo Turn ob Ljubljani. (Majda Smole, Graščine na nekdanjem Kranjskem, Ljubljana 1982, str. 513.)

²⁹ AS, Testamenti II, lit. K, št. 14.

³⁰ Pokojnega.

³¹ Verjetno pomeni blagorodnega.

flahta inoi usi, obene jeringe³² neimali, zauolu tiga samsi pridobrim zdrauiu tiga siuota, inoi pridobri mochi, jprau i pameti, inoi zastupnosti jnoi priobenoi jeringi, napri uzela inoi razmislila, jzmoie dobre uole, jednu ordingu jnoi tastament storiti, pokoterimbise moi flahta, jnoi usi drugi zamoiu uolu, imaiuse derfati, khatera ordinga, ali tastament zmoiam las[t]nom rukom uas napisan inoi firtigouan, inoi zmoim lastnim pechatom zapechachtin,³³

narpopri gospudi Bogu, ochetu nebeskomu, preporuchim inoi zafafam moi bogu potim bofim pildu, stuorienu, dufu koteru gospud Bog, skuži suoiu suetu gnadu, ino profnu diuice marie, ino usih suetnikou, ino angelcou, oche nebesko³⁴ kralestuo odpelati, moie truplo pak, jeno timateri zemli odkudarie priflo, pri patrih iesouitarih, ucirkui suetoga jakopa, ukapelici diuice marie, pokopano biti, jno nikar zmanom, ueliko pran-gati, usai pomoiem stanu pokopana biti, suetimi mafami, jno suichami, posuete cirkue nauadi, jmase oprauiti, jnoi nich odlafati, temuch suete mase prece, jedno zadrugim oprauiti, posuete cirkue nauadi, jno pomoiem pokopalischu, proti usim kakor, Budem ordnala inu zapisala, seimaiu usi derfati³⁵

dr(u)gimu zafafam ino zapusfcham, cirkui suetoga jakopa, tiga touarustua jesusoua dua tausent³⁶ rainif, od tih starih tausent, koterisu per moimu gospud stricu gos[pud] juriu iankouichu, uleti uifi ino maningi, da ima kapital ostati za cirkau, na uehne chase ino jhinteresa, se ima en lip cir kakorsu masni guanti, ali pak kai od srebernine kupouati, jno ta kapital, senima malo nu veliko na drugo obernuti,

Jest tudi zafafam ino zapusfcham, Bratoufchini kristaseuiga terplenja, cirkui suetoga iakopa kir bude moie telo lefalo, iedno tausent rainif, od tih koterisu pri gosp ia[n]kouichu, leti uifi da bude Bratouf[china imala na uehne chase, od jnteresa³⁷ enu pomoch, suicham ino drugim potribnim³⁸ richim, akobi pak nemoglo biti dabi kapital naguifnom mistu useli ostal, tako ochem dase istih tausent rainif stoiri, en srebern pild diuice marie, falos[t]ne jno iednam krucifiks, zatu bratoufchinu, undar bih otila raifi dabi kapital useli ostal, jnose preporuchim dabudu pustiti zame maseuati,

Jest tudi zafafam ino zapusfcham, zakapelicu suetoga siueriusa cirkui, suetogajakopa, ino zakapelicu diuice marie, kir bude moie telo lefalo, jedno tausent[t] rainif, katerisu pri

gospud[udu] jankouichu, uleti uifi dase puste,³⁹ storiti stiri sreberni loihteri,⁴⁰ dua za oltar diuice marie,⁴¹ kir bude moie telo lefalo, dua pak

zakapelicu suetoga franziška siueriusa, jno ochem dabudu lete laitare uchasi nicali bratoufchna kristuseuoga terplenja,

Zopet zafafam ino zapusfcham, stiri sto rainif, daimaiu gosp patri [je]zouitarie od tih stiri sto R⁴² jntereze za lampu ulie kupouati, na uehne chase, ukapelicu diuice marie kir bude moie telo lefalo, ino tudi za lampicu koteru saki petak gori, na oltaru sueto[ga] siueriusa

Bratoufchinam trim, diuice marie, pripatrih iezouitarih ulublani zafafam tri sto rainif, toie sakoi bratoufchini sto rainif, taki uifi daimaiu bratoufch[i]na pustiti zame maseuati

Auguſtinarom pred ſpitalskimi urati, zafafam ino zapusfcham, iedno⁴³ tausent rainif od tih starih tausent, koterisu prikranski lonchouti,⁴⁴ taki uifi daimaiu na uichne chase od toga jnteresa, za iednu lampu ulie ſgati ukapelici diuice marie, loretanski kar pa ostane od interesa od lampe ulia tobudu uſuali patri na uehne chaze,

Bratoufchini suetoga rosenkranca, zafafam pet sto rainif, utaki uifi daimaiu zame izaue moie mertue pustiti maseuati, jno akobise leta bratoufchina kamo prenesla, tako daima tih pet sto R, pritoi cirkui pri diuici marie ostati,⁴⁵

kapucinarom tim lublanskim ino kranskim, zafafam pet sto rainif, utaki uifi da karim bude ukuhinu potriba, ali uina ali masla ali platna, daimse ima daiati, dokle bude tih pet sto R terpilo jnoih zauefem dabudu zame maseuali,

Bratouf[chini suetoga riſnoga telesa zafafam, prisuetom miklauſu iedno sto rainif, taki uifi da imaiu bratoufchina pustiti zame mafouati, franciskanarom zafafam iedno sto rainif, taki uifi, daimaiu zame ino za moie mertue maseuati,

Jest zafafam pet itrideseti rainif dase ima boſchem razdiliti omoi em pogrebu

Jest zafafam pet itrideseti rainif, taki uifi dase ima kupiti, mesa uina ino kruha boſcem tih duih ſpitalih ulublani, zakoteri ſpital, duakrat jisti inoi piti dati, da budu zame boga molili

Jest zafafam, stiri sto rainif, za mase, daimaiu maseuati prece pomeni ino nikar ad lafati⁴⁶

Jest zafafam ino zapusfcham, jedno tausent rainif, za moi pogreb, jno kai on tiche moiega

³² Spora.

³³ Konec prve strani. Pod tekstom podpis: "Barbar[a] Kazianerica vdoua frai[n]".

³⁴ "ko" je zapisan nad vrstico.

³⁵ Konec teksta na drugi strani. Pol strani je nepopisane.

³⁶ "tausent" je napisano zgoraj nad vrsto.

³⁷ Obresti.

³⁸ Prečrtani črki "di".

³⁹ Prečrtana beseda "storiti".

⁴⁰ Svečniki.

⁴¹ Konec tretje strani. Pod tekstom podpis: "Barbar[a] Kazianerica vdoua frae[in]".

⁴² R je kratica za "Reichsthaler". "Reichsthaler" je bil vreden 70 krajcarjev, goldinar pa 60 krajcarjev.

⁴³ "iedno" je zapisano zgoraj.

⁴⁴ Deželnih stanovih.

⁴⁵ Konec četrte strani. Pod tekstom je podpis: "Barbara Kazianerica vdoua fr[e]i[n]".

⁴⁶ Konec pete strani. Pod tekstom je podpis: "Barbara Kazianerica vdoua frei[n]".

pogreba, kaisam zasafala za pogreb ino zamafe, jno kaise⁴⁷ ima razdiliti boscem ino spitalom, zatiga uolu prosim inose preporuchim moiemu spoudniku, ino gospud pater rekturu da oni to use krukam uzameiu, ino zuisto opraiiu, moi pogreb jno zamafe ino boscem ino spitalom ino dase kmoiemu pogrebu kupiu bintlehti,⁴⁸ suiche bopni⁴⁹ cherno sukno za cirkau, ponauadi, ino da se plachai duhouni, koteri budeiu moie tela sprimili mefnari, ino ti drugi koteri budu kai pomagali, azamase sam posebi tu gori zgorai, ftiri sto R zasafala, ino prosim ino prepouim dase nima malo niueliko pomeni predigouati

Jno ako lih nisam dufna, obeniga ierba storiti, ino tudi nisam nich dufna moiem unukam, ino preunukam, doklersam moie dui k[c]heri, kakor gospu suzanu orfichku, jno gospu onu rospouku Jasam ih mufu dala ino izmoiega blaga od prauila, inoim dala usakoi uech, neg pet tausent rainif, posebi formuz ino smuk jno srebernine, daie ueliko uechiga stanu, koterim nih starifi tuliko nedadu kulikosam, jest nim dala ino potlem sam im daiala kcheram ino unukam, ino preunukam kai ni bilo odnih⁵⁰ ocheta blaga temuch izmoiega prauoga, lastnoga blaga use karsamim popri ali potli daiala, kakor sam udrugim pismu zapisala, tako nikar izdufnosti temuch⁵¹ izlubezni jest postauim inoi jmenuiem, jno justituiram, za ierbe gospud Johaneza franciziska orficha, jno niegouoga brata gospud Baltifara orficha, jno nih sestru gospu martu patachichku, moie unuke, leti uifi,⁵² da oni za dobro [v]zameiu, slegitimu toie tretim dilom moiga blaga, kotero pomoie smerti ostane, senkfngze zunai, koteriam popri,⁵³ cirkui suetomu jakopu fenkala,⁵⁴ karie pri gosp iankouichu, koteri ftiri tausent, su za cirkau, za bratou[ff]chinu kristuseuoga terplenja, jno zalaihtare zakapelu, diuice marie, ino suetiga siue-riusa,⁵⁵ na minieni kakorsam zgorai tukai postauila ino zasafala, zunai togaie moi kapital pri gos[p] benaliu duanaiest tausent rainif, pri lonchouti ftiri tausent, leta dua kapitala zastupim moie Blago kotero stori fesnaiest tausent⁵⁶ rainif, od koterih budu moie ierbi, imali tretji dil kakorsam tu gori zapisala,⁵⁷ ali uendar popri se

moreiu, ti odmene zasafani legatie, duhoumi, moi pogreb jno karie kniemu, potriba, suete mafe ino useto karsam tukai od zgorai, zasafala plachati ino oprauiti,

jno ako lih nisam dufna moiem preunukam, nich kakosam tukai gori use zapisala, tako nikar izdufnosti temuch iz lubezni iest zasafam mariani muskunouki jedno tausent rainif pri lonchouti⁵⁸

Salmiki muskunouki iedno tausent rainif,

francisku muskunu, pet sto rainif,

herbartu muskunu, pet sto rainif, toie tim stirim moiem preunuchicam, tri tausent rainif, koteresu pri kransko[m] lonchauti

Ja si obderfim gualt ali moch, leta tastament pustiti, ali drugoga storiti, inoi stim istim, kakosemi bude uidilo, zmoim blagom obernuti ali storiti.⁵⁹

Jno kar antiche farent⁶⁰ blaga, tose nima malo nu ueliko imentiri,⁶¹ temuch kakor se bude naslo udrugom pismu, ali uuentariu⁶² dase ponem jmaiu kuntetirat usi, jest postauim inoi jmenuiem gospud Johaneza orficha, kenimu exsekutora tiga moiga, tastamenta jno akobi gosp orfich, zdaici nemogel⁶³ priti pomoioi smerti, tako⁶⁴ prosim gosp[uda] patra rektura, jno moiga spoudnika, da nich zmoim truplom nechakaiu ino spogrebom ino suetimi mafami ino da nebude obeniga pomankania, ino akobi nebilo dinariu predrukami, takose ima od kapitala uzeti koterie pri gos[pudu] benaliu kai antiche pogreba ino z maf ino boschem dase prece oprae ino placha glihi uifi tim duhofv[nim] ino usim koteresam tugori tastamentu zasafala ino nanie spumnila, inoi prosiminose preporuchim gos[pudou] patrou iezouitarou gos[puda] patra prouinciala inoi gospu[da] pat[ra] rektura da name nepozabiu sue timi mafami i molituicami⁶⁵

Jnoi kadarbi naleti moie fafti, ino zadni uoli, inoi tastamentu, kai uenim ali drugim punktu, na defelski, ordingi, praude jnoi salemnitetu,⁶⁶ man-kalo ino potribno Bilo, tako kouse karki doli gre, jno zakoteriga, uolu Bise imali praudati, jno disputirati pomoie smerti, tako touse nadomistim, jno dopulnuiem, utaki uifi, ako leta moia faft nemore, obstati za tastament, tako nai uala, za codicil, ali usaku moiu zadnu uolu,

Jnoi nato pokorno prosim nih cesarske sutlosti, nafega defelskoga firfta, ino nafiga gos-

⁴⁷ Beseda "kaise" je zapisana preko prečrtane besede.

⁴⁸ Bakle.

⁴⁹ Grbi.

⁵⁰ Konec šeste strani. Pod tekstom je podpis: "Barbara Kazianerica vdoua freien".

⁵¹ Prečrtano in spackano "izlub".

⁵² "leti uifi" je zapisano zgoraj nad vrstico.

⁵³ Tri besede prečrtane.

⁵⁴ Tri besede prečrtane.

⁵⁵ Najprej napisano "namien" in prečrtano, ker je zmanjkalo prostora ob koncu vrste.

⁵⁶ "tausent" je napisano zgoraj nad vrstico.

⁵⁷ Od "ali uendar popri" do konca odstavka zapisano nekoliko bolj stisnjeno – verjetno pripisano kasneje.

⁵⁸ Konec sedme strani. Pod tekstom je podpis: "Barbara Kazianerica frai[n]".

⁵⁹ Običajen obrazec, ki pomeni, da si jemlje pravico spremeniti testament, če se ji bo zdelo to potrebno.

⁶⁰ Premičnine.

⁶¹ Popisovati.

⁶² Popisu.

⁶³ "nemogal" je napisano zgoraj nad vrstico.

⁶⁴ Prečrtana črka "p".

⁶⁵ Konec osme strani. Pod tekstom podpis: "Barbara Kazianerica vdoua freie[n]".

⁶⁶ Verjetno pomeni slovesu.

pud loncautmana,⁶⁷ inoi usu gospocku, daimaiu leta moi tastament, zadnu uolu jnoi saft, terditi, jnoi nich pustiti od obenoga, zuper andlati ali disputirati, ampak braniti inoi fermati, ampak natim biti, da skuži od zgorai imenouanoga, tastamenta exsekutora, ino gospud patrou uezouitarou, bude use dopulneno jno use plachano, ino odprauleno use legate,⁶⁸ duhoune sachom smochom gospud loncautmana, letu moi u poslidnu uolu inoi tastament usih zadarfanih punktih, do pulniti use persaezei, gmaini kranke, lontfadenpunta,⁶⁹ prau prichi jno spoznaiu, letiga tastamenta, samga skuži, jnoi skuži moiom lastnom rukom usega pisala, jno pod pisala, jno zmoim lastnim pechatom zapecatila, jnoi risnichnomu spoznanju, ino zasihranju, sam jest lete od zdolai gospude, cilo lipo prosila, dasu oni letu moi safut ali tastament, fnih lastnimi rukami podpisali ino pechatili sapecatili, usai rechenim gospudom preze skode, datum, 24 maia 1671,

(pečat in podpis) Barbara Kazianerin
wittib frain

prosim pokorno gnadliuoga gospud loncautmana, ali niegouoga namistnika,⁷⁰ da zdaici pomoi smirti naloze gosp[udu] benaliu, da se dinarie dadu od kapitala tih duanaiest taufent za pogreb ino za mase ino karsam zafafala, boga ime jno duhounim, ino kadarbi zdaici nebilo kpogrebu inoi zamase tih dinarieu kakorsam tugori utastamentu zapisala inoi zafafala jnobi naposudu uzeli gospud pater rektur, namisti gospud johaneza franciska orsicha kakor eniga exsekutora, tako dase niemu jno kolegiamu lublanskomu zdaici od moiga kapitala placha jno prese skode dirsi, datom 27 maia 1671

(pečat in podpis) Barbara Kazianarica
v[doua] f[rein]

Jno da pa nebude obenoga, umoiem tastamentu, sprichouania ali kakoue jeringe, kote rebise moglo od koteroga zgoditi, zauolu stirih taufent rainif, kateri lefe nainteresu, pri gospud iankouichu, koterihsam umoiem tastamentu, bila od luchila tukai gori inoi od pisala, od moiga blaga jno under ulegate ali fafingu, tako tukai zopet imenuiem jno spoznam, daie usa fupstancia, jno kapital moiga blaga, duaieseti taufent rainif od katerih⁷¹ legitima bude zamoie tri jerbe,

tukai utastamentu jmenouane, undar ochem da teiste stiri taufent rainif, koterisu pri gospud jankouichu, ostaneiu kakorsam tukai tastamentu, postauila jno zapisala, da za cirkau suetoga jakopa, dui taufent rainif, aza Bratoufchinu kristusouiga terplenia taufent rainif, za stiri sreberne laitare, za kapelu diuice marie dua, laitara, aza kapelu suetoga siueriusa dua sreberna laihtara, datum 27 maia 1671

(Pečat in podpis) Barbara Kazianerin
wittib frain⁷²

(Sledijo pečati in podpisi:)

Barbara Khazianerin wittib frain
Johan f[reicher] B[aptista] Eggkh m[anu] p[ropria]
J[obst] J[akob] g[raff] v[on] Gallenberg m[anu] p[ropria]
Johan Fridrich v[on] Trilleghk fr[ei]h[e]rr
Gabriel Lukhantschitsch⁷³ manu propria
als erbettener mit fertiger und ohne schaden
Adam Dinzl⁷⁴ m[anu] p[ropria]
als schriftlich nambschafftgemachter mit fertiger
Johan Baptista von Pättenekh m[anu] p[ropria]
Hanns Peer m[anu] p[ropria]

(Na hrbtni strani zadnjega lista je opomba:)

N[ota] B[ene]: dissen mainen letzten willen oder testament, bitt ganz demitig, nach mainen absterben also recht von Ihr greff[lichen] excel[enz] hern herren Landtschaubtmann etc[etera] oder dero angesetzten herrn amts Verwalter, Zueröffnen, wnd auf den Landsrecht mit der eröffnungs, nicht zuerwarten.

(Podpis) Barbara khazianerin
Wittib frain
toie moia uola

Testament je pečaten s sedmimi pečati podpisnikov in z osmimi pečati Barbare pl. Kacijanar, ki so pritrdili vrvice, s katero je bil testament zvezan in zaprt. Pri odpiranju testamenta so prerezali vrvice, niso pa poškodovali pečatov. Testament je bil zaprt tako, da so se videli podpisi in pečati ter zgornja v nemščini zapisana opomba (Nota Bene). V tej opombi baronica Kacijaner ponižno prosi, da odpre testament deželni glavar ali njegov upravitelj. Testament naj se odpre takoj po njeni smrti, in naj se ne čaka na odprtje pri deželni pravdi. Opombe ni zapisala sama, podpisala pa jo je sama in poudarila "to je moja volja".

⁶⁷ Deželni glavar.

⁶⁸ Konec devete strani. Pod tekstom podpis. "Barbara Kazianerica vduoua frain".

⁶⁹ Krajša oblika klavzula splošne deželne zaveze za škodo.

⁷⁰ Tu gre za deželnega upravnika, tako se namreč običajno prevaja "Verwalter". Izraz upravitelj se je kljub nekaterim pomislekom, uveljavil v pravni terminologiji. Ustreznejši prevod bi sicer bil deželni namestnik.

⁷¹ "keterih" je zapisano zgoraj nad vrstico.

⁷² Konec desete strani.

⁷³ Višji deželni sekretar na Kranjskem.

⁷⁴ Deželni knjigovodja na Kranjskem.

5. Besedilo nemške oporoke

Poleg slovenske oporoke se nahaja še nemška kopija testamenta, ki ga ni pisala Kacijanarica. Nemški izvod je prevod slovenske oporoke in ni potrjen s pečati in podpisi prič. Na koncu nemškega izvoda je samo Kacijanaričin podpis in njen pečat. Nemška kopija testamenta ni bila zaprta in zapečatenjena.

Nemška kopija je bila zapisana naenkrat v celoti in zagotovo ne pred 27. 5. 1671. Ohranjena kopija je zelo verjetno nastala šele konec marca 1673, istočasno (ali vsaj približno v istem času) kot dodatek. Tej domnevi v prid govori kar nekaj dejstev. Dodatek je bil zapisan 28. 3. 1673, to je nekaj dni pred baroničino smrtjo. Tako nemška kopija kot dodatek sta zapisana na enakem papirju (enak format, enak vodni znak), medtem ko je slovenski original zapisan na papirju nekoliko večjega formata z drugačnim vodnim znakom. Podpis Barbare Kacijanar tako na dodatku, kot na kopiji se očitno loči od drugih njenih podpisov, saj je oba podpisa zapisala s tresočo roko. Tresoča roka je posebno vidna pri malem b in zvezi kh, ki sta si posebno podobni in se ločita od podpisov na slovenski oporoki. Končno se je le na kopiji in na dodatku podpisala *Khazianerica*, oziroma *Khazianerin*, sicer se je vedno podpisala *Kazianerica*, oziroma *Kazianerin*.

Nemških kopij je bilo verjetno več, nastale so verjetno zaradi želje njenih dedičev. Tako se ena kopija (morda celo ta, ki se sedaj nahaja poleg slovenskega testamenta) omenja v zapuščini Janeza Krstnika pl. Moschona v letu 1681.⁷⁵ Po smrti baronice Kacijanar je tajnik deželnega glavarja na Kranjskem gospod Henrik Matej Švajger pl. Lerchenfeld izročil deželnemu glavarju na Kranjskem Wolfgangu Engelbrechtu pl. Turjaškemu zapečaten (slovenski) testament skupaj z dodatkom. Ob tej priliki sta bila oba odprta in prebrana.⁷⁶

Pri prečrkovanju nemškega teksta sem pisal z veliko začetnico osebna in krajevna imena, besede, ki stojijo na začetku stavka in nekatere nazive (npr.: Mayestät) ne glede na to, kako so zapisani v izvirniku. Vse ostale besede so zapisane z malo začetnico ne glede na to, kako so zapisane v izvirniku. Interpunkcije v besedilu in delitev besed je usklajena z današnjimi gramatičnimi interpunkcijami. Pri tem sem upošteval pravila za izdajo nemških tekstov.⁷⁷ Črk nisem spreminjal, le ostri ß sem prečrkoval kot

ss. Kratice so razrešene tako, da je manjkajoči del teksta dopolnjen in označen z oglatim oklepajem []. Tekst je zapisan v nemški kurzivi.

In namben der allerheiligsten vnn vnzert-hailten Dreyfaltigkeit Gottes Vatters, Sohns vnn heiligen Geistes, amen.

Ich Barbara Khaziänerin ain geborne Khri-schänitschin, des wollgebornen herrn, herrn Ge-örgen Balthäsärs Khaziäner freyherren see[lig] hinterlassne wittib frau. Bekhenne hiemit vnnd thue khundt jedermenigkhlich, das ich mit wol-bedachten muett vnnd reüfflich erwogen, wie dass ich, gleich wie andere menschen alle, dem ge-wissen todt vnnterworffen, wie auch nichts ge-wissers sey in der welt als das sterben, nichts vngewissers aber als die stundt des tochts. Zu dem auch nichts bessers seye (zur abwendung aller irrung vnnd strittigkheit, welliche sich zwischen meinen befreundten, vnnd anderen meinerwegen, eraignen möchten) als von wegen des zeitlichen guett ain richtige ordnung vor meinen todt für-zukheren. Alss habe ich mir, bey annoch guetter gesundtheit vnnd leibs cräfften, bey vnuerrugkhten verstandt, aus freyen aigenen willen vnnd vngezwungener weis, ain ordnung, testament vnnd disposition von meinen verlass, nach wellicher sich meine befreundte vnnd alle andere von meinerwegen richten vnnd halten sollen, auf-zurichten fürgenomben. Welliches testament habe ich auch mit meiner aigenen handt vnnterscriben, vnnd mit meiner adelichen signatur verpet-schieret.

Am aller ersten, beuilche ich meine, nach dem ebenbildt Gottes erschaffene seel in die händt Gottes des allmächtigen, welliche wolle der aller-höchste durch sein vnermessene genadt, durch die fürbildt der allerseeligsten jungkhfrauen vnnd muetter Gottes Mariae, allerlieben heiligen engeln vnnd ausserwöhlten Gottes, in dass himm-lische reich auff[nemen] vnnd annemen. Meinen sterblichen leib aber, beuilche ich meiner muetter der erden, daraus es genomben worden. Diser soll nach christliche catholischen gebrauch, meiner standt zwar⁷⁸ gemäss, doch aber nit mit sonderen pracht vnnd gepräng, bey denen patri-bus societatis Jesu alhier zu Laybach in st. Ja-cobis khirchen, in Vnnsrer lieben frauen cüpfellen begraben vnnd bestättet werden. So will ich auch, vnnd disponiere, das⁷⁹ nach meinen tödtlichen hintritt, alsobaldt vnnd ohne ferrern aufzug die heilige meesopffer, mit kherzen vnnd anderen darzue nöttigen sachen sollen fleyssig vnnd ge-threu verrichtet vnnd gelesen werden. Nach meiner bestättung vnnd begräbnus aber, über mein verlass vnnd das zeitliche, seze, statuiere, disponiere vnnd ordne nach folgunder gestalt.

Der Khirchen der societet Jesu alhier zu Lay-bach, legiere ich, von denen jenigen bey meinen

⁷⁵ AS, Zap. inv. XXXI, lit. M, št. 33, str. 13.

⁷⁶ Jezuitski dnevnik (Diarium P. Ministri) 1672-75; AS Rkp. I 33r, str. 220-222.

⁷⁷ Johannes Schulze, Richtlinien für die äussere Textgestaltung bei Herausgabe von Quellen zur neueren deutschen Geschichte, v: Blätter für deutsche Landesgeschichte 98, 1962, str. 1-11; Empfehlungen zur Edition frühneuzeitlicher Texte, Archiv für Reformationgeschichte, Jahrgang 72, 1981, str. 299-315.

⁷⁸ Konec prve strani.

⁷⁹ Prečrtano "also".

herrn vettern herrn Geörgen Jänkhovitsch am interesse ligunden viertausendt gulden (zwaytausendt gulden rx.⁸⁰ sollicher gestalt, dass jez gemeldte zwaytausendt gulden zu ewigen zeitten der khirchen St. Jacobi soc[ietatis] Jesu, als ain cäpitäl verbleiben, vnnd kheines weegs anderst wohin verwendet werden. Von den verfallenen interesse aber, sollen daruon ornat, meesgewändter, silber geschmeidt, vnnd dergleichen zur notturfft vnnd zierde der khirchen nottwendige sachen erkhaufft vnnd procuriert werden.

Der bruderschaft der todtangst Christi an dem heiligen creüz⁸¹ verschaffe ich von dem, bey herrn Geörgen Jankhouitsch meinem herren vettern, ligunden gelt, ain tausendt gulden rx.⁸² in diser mass vnnd manier, dass wollgedachte bruederschaft soll dasselbe gelt zu ainen cäpitäl machen, vnnd von den verfallenen interesse für die kherzen, vnnd andere nottwendigkeiten vorsehung thuen, vnnd also ain hülf daruon haben. Wär aber doch das gedachte 1000 f,⁸³ nicht mächten an ein sichers orth als ain cäpitäl auf den interesse nidergelegt werden. Alss verschaff ich das in solcher begebenheit wollgedachte bruederschaft der todtangst Christi in bemeldten st. Jacobi khirchen der societet Jesu zu Laybach, bemeldte tausendt gulden zu sich nembe, vnnd dafür ain silbernes crucifix sambt dem bildt der schmerzhaften muetter Gottes vnter dem creüz verfertigen lasse. Sonst vnnd in übrigen wäre mein wunsch, vnnd grössers verlangen, das die 1000 f,⁸⁴ möchten an der interesse als ain cäpitäl zu ewigen zeiten still ligen. Vnndt beuilich mich der bruederschaft, das sy für mich wirdt lassen mess lesen.

Für die zwo cäpellen, nemblichen Vnser lieben frauen, vnndt st. Francisci Xavery, in abgedachter st. Jacobi der societet Jesu khirchen, verschaffe ich von den jenigen bey meinen herrn vettern, herrn Geörgen Jankhouitsch ligunden gelt, auch ain tausendt gulden rx. Damit von sollichen gelt vier silberne leüchter, zween zwar für den altar Vnser lieben frauen, in dero cäpellen ich mein ruhebettl haben werde. Zween aber auf den altar st. Francisci Xavery in der neu aufgerichten cäpellen, sollen verfertiget werden. Beynebens ist auch diser mein will vnnd mainung, das bemelte 4 silberne leüchter, die löb[lichen] bruederschaft der todtangst Christi, bisweilen zu den gotts dienst möge brauchen.

In gleichen legier vnnd verschaffe ich der khirchen st. Jacobi der societet Jesu, vierhundert gulden rx. Von deren interesse solle jährlich das oel für die lampen in Vnser lieben frauen cäpellen, vnnd für die lampen, welche alle frey-

tag in der capellen st. Francisci Xavery angezündet wirdt, erkaufft werden. In der lampen aber der cäpellen Vnser lieben frauen soll tag vnnd nacht zu ewigen zeitten das öl brinnen.⁸⁵

Denen dreyen Vnser lieben frauen bruederschaften bey denen p[atres] societatis Jesu alhier zu Laybach, verschaffe ich dreyhundert gulden. Das ist ainer jeden bruederschaft ainhundert gulden. Damit sy sollen für mich lassen meess lesen.

Denen p[atres] avgustinianis vor dem spitallthor alhier, verschaffe ich (von denen beey ein hochlöb[lichen] la[ndschaft] in Crain auf interesse ligenden viertausendt gulden in capital), ain tausendt gulden in solcher mainung, das man von den interesse gedachter 1000 f für ain lampen in der lauretanischen Vnser lieben frauen cäpellen, genuesambes öl zu ewigen zeiten für die beleuchtung erkhauffe. Das übrige interesse aber so von den erkhaufften öl überbleiben wierdet, mögen die wollgedachte p[atres] augustiniani selbsten genießen.

Der bruederschaft des h[eiligen] rosenkranzes, legiere ich fünffhundert gulden, damit sy soll für mich vnnd alle meine abgestorbne befreundten die heylige meessen lesen lassen. Vnndt wofern ins khönfftig wurde wollbemeldte bruederschaft anderstwohin transferiert, so sollen gleichwoll gedachte

500 f ainer weeg als den andern bey Vnser lieben frauen in der khirchen obernerer patrum augustinianorum ruhewig verbleiben.

Denen p[atres] capuccinis alhier zu Laybach vnnd denen zu Crainburg, verschaffe ich solcher gestalt funffhundert gulden, das man ihnen dafür wein, brodt, schmalz, öl, leinwath, oder was ihnen in die khuchl, oder sonst anderwertig sein wierdet, so lang raichen vnnd geben solle, so lang die benandte 500 f erkhlekken werden. Mit diser obligation das sye p[atres] für mich mess lesen sollen.

Der bruederschaft corporis Cristi in st. Nicolai khirchen zu Laybach, verschaffe ich ainhundert gulden. Das wolgedachte⁸⁶ bruederschaft solle für mich meess lesen lassen.

In gleichen denen p[atres] franciscanis alhier zu Laybach, ainhundert gulden, sollichermassen, das sy für mich vnnd alle meine abgestorbene befreundte sollen meess lesen.

Denen armen bey meiner bestättung vnnd begräbnus auszuthaillen, fünfvnnddreyssig gulden.

Gleiche gestalt denen armen, in denen zweyen spitallern alhier zu Laybach fünfvnnddreyssig gulden, dafür soll man in ainen jeden spital für zweymal denen armen genueg brodt, wein vnnd fleisch erkhauffen, damit sye dasselbe verzehren, vnnd Gott für mich bitten.

Für die geistliche, welliche alsobaldt vnnd

⁸⁰ Verjetno je mišljen renski goldinar.

⁸¹ Pripisano: "in der khirche soc[ietatis] Jesu".

⁸² Verjetno je mišljeno renskih goldinarjev.

⁸³ Konec druge strani.

⁸⁴ f je kratica za goldinar.

⁸⁵ Konec tretje strani.

⁸⁶ Konec četrte strani.

ohne verzug nach meinen hintritt das opffer der h[eiligen] mess verrichten werden, vierhundert gulden.

Für mein bestättung vnnd begräbnus verordne ich absonderlich ain tausendt gulden. Darfür soll man windtliche, waxherzen, wäpffen, schwarz tuch für die khirchen wie es sich gebüert erkhauffen. So soll man in gleichen von denen tausendt gulden, die geistlichen welliche mich zu meiner bagräbnus beglaitten werden, item die mesner, vnnd alle andere welliche zu meiner bestättung etwas helfen werden, gethreulich befridigen vnnd auszahlen. Dahero bitte ich zum hochsten dem ehrw[ürdigen] herren p[ater] rectorn des collegy soc[ieta]tis Jesu zu Laybach, vnnd meinem beichtvatter, damit sy alles das jenige was ich zu meiner begräbnus, oder für die heilige messopffer, für die armen so woll bey der begräbnus als auch in denen spitälleren disponiert, statuiert vnnd verordnet habe, alsobaldt zu ihren sicheren händen nemben wollen, vnnd damit alles nach meinen willen in das werkh gestellet werde, getreulich verrichten.⁸⁷ Bitte in gleichen dieselbe, sy wollen sich auch meiner begräbnus annemen das sy statuiertemassen vollzogen werde. Wass aber⁸⁸ für die heilige mesopffer solle denen geistlichen, welliche für mich celebrieren werden, gegeben werden, habe ich schon oberhalb absonderlich die 400 f verordnet.

Vnndt obwollen ich nicht schuldig wäre kheimen erben Zu instituiren, meinen enighlen vnnd ihren erben nichts zuuerschaffen, forderist weillen ich meine zwo tochter frau Susanam Orschitschin vnnd frau Anna Rasin seel[ig] ausgeheyrath der jedwedern, ausser der fahrnus, weiber geschmuck, silbergeschmait, mehr dan fünff tausend gulden auss meinen aigen mir allein zugehörigen guett vnnd mitteln gebe vnnd sollicher gestalt ehrlich abgefertiget, das auch maniche eines höhern standts ihren kindern nit so vill zugeben pflegen, als ich gethan habe. In gleichen habe ich meinen enighlen vnnd ihren erben vndterschiedlichmallen gegeben nit aus ihren vätterlichen verlass, sondern aus meinen aigen mir von rechts vnnd natur wegen zuestendigen mitteln, wie ich anderwertig verzeichnet habe, gleich woll aus kheimer schuldigkeit, sondern bloss vnnd allein auss sonderbaren gegen ihnen tragunden affection vnnd naigung. Auch guett willigkeit, ordne, bennene vnnd instituiere ich zu meinen erben, herrn Johann Franzen Orschitsch, seinen bruederen herrn Balthasarn Orschitsch, vnnd frau Martham Pätitschitschin, als meine liebe enighlen, so gestaltsamb, das sy für lieb werden nemben ihr legitimam, dass ist den dritten thail meines übrigen verlass, wellicher sich befinden wierdet

über dass⁸⁹ was ich vorhero der collegy soc[ieta]tis Jesu zu Laybach,⁹⁰ khirchen sancti Jacobi daselbsten⁹¹ bey den herrn Geörgen Jankhouitsch, ligunden vier tausendt gulden, welliche ich der khirchen st. Jacobi, der bruederschafft der todtangst Christi.⁹²

In gleichen für die vier silberne leüchter zu der cäpellen Vnser lieben frauen vnnd st. Francisci Xauery, appliciert vnnd verordnet (wie solliches hieroben nach lengs beschriben ist). Ausser dessen sprich ich, ist mein übriger verlass zwölff tausendt gulden bey dem herrn Benaglio, vnnd andere vier tausend gulden welliche bey ein[en] löb[lichen] la[ndschaft] in Crain auf den interesse ligen, vnnd also zusammen sechzehnen tausendt gulden, von wellichen meine denominierte vnnd instituierte herrn vnnd frauen erben vnnd erbinnen, werden den dritten thail oder ihr legitimam haben, wan zuuor von disen jezt gedachten 16000 f die obuerschribne legata pia, vnnd was auf mein begräbnus vnnd für die arme möchte spendiert werden in ermanglung anderer mitteln, entrichtet werden.

Zu dem, auss kheimer schuldigkeit, sonndern auss sonderlich tragunder gegen meiner enighlin erben vnnd erbinnen, affection vnnd naigung, verschaffe ich Marianna Muschkhonin freyen, ain tausendt gulden,⁹³ von den cäpital der 4000 f bey ein hochlöb[lichen] la[ndschaft] in Crain. In gleichen Salome Muschkhonin freyen ain tausendt gulden bey hochgedacht löb[liche] la[ndschaft] in Crain.

Herrn Franzen, vnnd Hörwardten v[on] Muschkhon freyherrn etc[etera] jeden derselben fünffhundert gulden. Vnndt also diser vieren meiner enighlin erben vnnd erbinen zusammen drey tausendt gulden welliche bey hochgedacht löb[lichen] la[ndschaft] in Crain ligen. Die sollen in gleichen von meinen instituirten erben vnnd erbinen, ihnen Muschkhonischen erben erfolgt werden.

Ich behalte mir beuor den gewalt, gegenwertiges testament entweder ganz zu cassieren vnnd ain anders aufzurichten, oder dises zu ändern, vnnd darmit zuthuen vnnd zuhandlen, wie es mir mit meinen guett zu disponieren, gefällig sein wierdet. Wür aber kheim anders vorhanden, so soll dises gegenwertige gültig sein.⁹⁴

Anlangendt mein fahrnus, will ich das kheines weegs soll dieselbige inuenturiert werden, sondern sollen sich alle vnnd jede interessierte nach ainen inventario, welches sich befinden wierdet,

⁸⁷ Konec pete strani.

⁸⁸ Poleg še prečrtano "aber".

⁸⁹ V tekstu zapisani "über dass" je zapisan preko prečrtanega "ausser dessen".

⁹⁰ Prečrtano "der".

⁹¹ Dopolnjeno: "wie ich oben in disen testament gedacht," sledi del stavka, ki je prečrtan in ni berljiv.

⁹² Zapisano in prečrtano: "für die". Sledi konec šeste strani.

⁹³ Tu je prečrtano "auss".

⁹⁴ Konec sedme strani.

richten, darmit contentieren vnnd befridigen lassen.

Zu ainem executorn dises meines testaments ernene vnnd bestelle ich meinen enigkhel, herrn Johann Franzen Orschitsch. Vnnd zum fall gedachter herr Orschitsch nicht möchte zu meinen abschaiden alhero gleich khomben, so bitte ich auff's fleyssigist herrn p[ater] rector alhier zu Laybach, vnnd meinem beichtvatter, das sy mit meinen todten leichnamb nicht sollen wariten, sondern derselben alsobald zu der erden bestätten lassen. Auch mit verrichtung der seel-messen nichts verziehen, sondern in continenti dieselbe für mich verrichten lassen, vnnd auf das bey meiner begräbnus vnnd messlesen khein abgang erscheine gethreulich darob sein.

Im fall khein paares gelt vorhanden wäre, so soll man von herrn Benaglio aus dem cäpitäl so vill hernemben, das man mein conduct, legata pia, das heilige allmosen, die geistlichen vmb verrichtung der heiligen messen, vnnd alle andere, deren ich in meinen testament hieroben gedacht, befridiget werden.

Ich beuëlche mich herrn patri prouinciali Austria, herrn patri rectori alhier zu Laybach, vnnd der ganzen löblichen societet Jesu, das sy wollen in ihren heiligen meesopffern, gebett, vnnd andacht, meiner treulich ingedenkh sein.

Wan in gegenwertigen meinen testament, vermächt vnnd lezten willen, in ainen oder andern punct was abgienge, welliches von rechts, vnnd gebrauch wegen zu der solennitet nöttig wäre, dessentwegen möchte ins khönfftig ainiche strittigkheit oder irrung entstehen, solliches alles will ich hiemit ersezen vnnd sollicher statt erfüllen. Das wan dise mein disposition nit wurde, als ain solenne testamentum, gelten khänen, so soll gleichwoll als ain codicill, vnnd lezter willen gelten vnnd die crafft haben.⁹⁵

Hierüber bitte ich ganz diemüttig gehorsambist ihr Röm[isches] Khay[serliches] May[estät] etc[etera] wnnsern allerg[ne]di[gi]sten Erblandsfürsten vnnd herrn herrn ihr hoch gräffliches Ex[zellenz] herrn herrn Landshauptman in Crain etc[etera] vnnd ain jede obrigkhait. Sy wollen dise mein disposition, vermacht vnnd lezten willen in allen vnnd jeden obbeschriebenen puncten handthaben vnnd schützen, auch kheinem darwider zuhandlen nit gestatten, sondern dem obgemeldten von mir denominierten vnnd gesetzten executori, herren patri rectori zu Laybach vnnd der societet Jesu nit dero ansehnlichen autoritet beystehen, damit alles das jenige, so woll was die pia legata, als anderr puncta so verhero von mir geordnet sein, anlanget, getreulich vnnd fleyssig werkhstellig gemacht werden. Bey verbindung des allgemainen landtschadenpundts in Crain threulich vnnd vngeührlich.

Zu mehrer gezeugnus dessen, habe ich gegenwertiges testament mit meiner aigen handt durch vnnd durch beschriben, vnnd mit meiner adelichen pedtschafft verfertigt. Sy dan zu besserer versicherung, habe ich die hierunder verzeichnete herren sonnderliches fleiss erbetten das, seye ihre handtschrifften vnnd pedtschafften neben mir hiefürgestellt haben, jedoch wollgedachten herren, ihren erben vnndt dero fertigung ohne allen nachtl vnnd schaden. Actum Laybach den 24. May 1671

Ich bitte gehor[sam] ihr hoch gräffliches Ex[zellenz] herrn herrn Landtschaubtman in Crain, vnndt in abwesenheit deroselben, ihrer nachgesetzten herrn amtsverwalter, sy geruehen alsobalden nach meinen todtt herrn Benaglio aufferlegen, das er von meinem bey ihme ligunden cäpitäl der 12000 f so vill gelts hergebe. Damit mein begräbnus khäne bezahlt, vnnd alles das jenige was ich für die seel-messen, denen armen leüthen vnnd geistlichen verschafft vnnd disponiert habe, alsobalden vnnd so geschwindt sein wirdt khänen, werkhstellig gemacht werde. Vnnd zum fall also geschwindt man nicht khändte das gelt für mein begräbnus vnndt pia legata von dem⁹⁶ herrn Benaglio haben, vnndt herr p[ater] rector des alhiesigen collegy soc[ieta]tis Jesu zu Laybach an statt meines etwo villeicht damallen abwesendt wehrunden executoris testamentary herrn Franzen Orschitsch, müesste anderwertig das gelt so woll zu meinen conduct als auch zur abzallung der geistlichen welliche die seel-messen lesen werden, vnnd abrichtung anderer von mir verschafften piorum legatorum, zu leich nemen vnnd entlehnen. Alss soll so woll ihme herrn Orssitschen wan er zugegen sein wierdet, alss auch⁹⁷ in dessen abwesenheit herren p[ater] rectori von dem beym herrn Benaglio ligunden cäpitäl, das jenige was sy herren etwo möchten entlehnet haben zur obbesagter notturfft, alsobaldt vnnd vor allen bezahlt, entrichtet, vnnd also ohne entgelt, ainer so woll als der andere herr, vnnd ohne schaden gehalten werden. Actum Laybach dem 27. may 1671.

Damit endtlichen khein ihrung in meinen testament, wegen der bey dem herrn Geörgen Jänkhouitsch ligunden 4000 f sich eraigne, wellen ich solliche hieroben in disen meinen testament von meinem völligen verlauss separiert vnnd gleichwoll herentgegen vnter andere pia legata einuerleibt. Also bekhenen ich vnnd vrkhunde hiemit, das mein ganzer verlass erstrekhe sich auf zwainzig tausendt gulden landtswehruung,⁹⁸ von wellichen 20000 f soll die legitima, meinen dreyen in disen testament constituiert vnnd benandten erben, erfolgt werden.

⁹⁶ Konec devete strani.

⁹⁷ Prečrtana črka "p".

⁹⁸ Tu navaja, da gre za guldne deželne, se pravi kranjske veljave.

⁹⁵ Konec osme strani.

Gleichwoll will ich dass die obberüerte bey wollgedacht herren Jänkhoutsch ligunde 4000 f alhin appliciert werden, wie ich vorhero in disen testament verordnet. Nemblich der khirchen st. Jacobi soc[ieta]tis Jesu zu Laybach 2000 f, der bruderschaft der todtangst Christi in bemeldter p[atres] soc[ieta]tis Jesu zu Laybach khirchen 1000 f. Vnndt so den zur v[er]fertigung vier silbernen leüchter, 2 in die cüpfellen vnser lieben frauen, 2 in die cüpfellen st. Francisci Xavery, auch ain tausend gulden. Actum Laybach den 27. May Afnn]o 1671ten

(Pečat in podpis) Barbara Khazianeirin
wittib frain

Na zadnji strani je kasnejši zapis "de dato 27. may 1671"

6. Nemški dodatek k slovenskemu testamentu

Testament je bil dopolnjen z dodatkom (kodicilom), na dveh straneh in pol. Dodatek je bil zapisan 28. marca 1673 v nemščini.

V dodatku je po običaju najprej navedeno, da se testament dopolnjuje pri zdravi pameti (zapustnice). Določila dodatka naj se upoštevajo skupaj s testamentom in nihče ne sme ničesar storiti v nasprotju z dodatkom.

V dodatku je baronica Kacijanar na novo določila:

Prvič: Spremenila je v oporoki zapisano določbo, naj jo pokopljejo stanu primerno in s sprevedom. V dodatku je zapisala, naj se jo brez odvečnih ceremonij zvečer prinese v cerkev sv. Jakoba in pokoplje.

Drugič: Oltar Naše ljube Gospe in druga mesta (stene) v cerkvi poleg grbov naj se okrasijo in prekrijejo s črnim blagom.

Tretjič: Tri dni zapovrstjo naj opravljajo za-dušnice, s svečami, baklami, grbom, brez pridig in kakor bo priporočil gospod rektor.

Četrtič: Denar naj se izplača po točkah v testamentu.

Petič: Izdatki naj se zapišejo, posebej izdatki vnuka in dediča Franca pl. Orsiča. Denar za maše in reveže naj se razdeli tako, kot je zapisala v testamentu.

Šestič: Njen mali vprežni voz skupaj s konjema prejme po njeni smrti jezuitski kolegij.

Sedmič: Cerkev sv. Jakoba naj se izroči velika sulica z vdelanim zlatom, ki je še v delu.

Osmič: Zvestim služabnikom, Špeli, ki ji je služila veliko let, je poleg rednega plačila zapustila 100 goldinarjev, drugim služabnikom, kočijažu, kuharju, šivilji Špeli, in Alenki je volila plačilo za celo leto. Te vsote naj brez prigovorov izplača dedič Franc pl. Orsič.

Na koncu dodatka je Franca pl. Orsiča, ki ga je v testamentu pooblastila za izvršitelja oporoke, zamenjala z gospodom Janezom Krstnikom pl. Pättenegkh, ker je bil Orsič po pomembnih

opravkih na Dunaju. Obenem je za to uslugo zaprosila tudi gospoda patra rektorja. Deželnega glavarja pa prosi, naj nadzoruje izvršitev testamenta in dodatka in naj ne pusti storiti nič, kar bi bilo v nasprotju z njima. Poleg baronice so se pri klavzuli deželne zaveze za škodo dežele Kranjske podpisale priče.

Dodatka k testamentu ni zapisala Kacijanarica lastnoročno; napisan je bil po nareku, ker baronica sama verjetno ni mogla več pisati, saj je umrla nekaj dni kasneje, 2. ali 3. aprila 1673.⁹⁹ S tresočo roko se je le podpisala: Barbara Khazianerica vdoua frein.

Dodatek je transkribiran po istih načelih kot nemški prevod testamenta.

Codicil

V[on] der cuocungn modo genandter, ander mehrer letzter willen oder dispo[siti]on, welche ich Barbara Khazianerin freyin wittib habe wollen, meinem aufgerichten testament vnfüllbar adiungiern, welcher auch nachvolgender gestalt solle gehalten werden, das in dem testament nichts sollte verendert werden, alls allein dises wass ich mit meinem guetten verstand zuzusezen, vnd verändern wollen. Darwider kheiner kein wordt, weder mein testamentalischer erb, oder khein anderer zu reden noch handellen solle.

Erstlich habe ich, zwar in meinem testament gesezt, das mein verstorbener leichnamb mit der clerisay nach meinen standt, auss dem hauss in die khürchen St. Jacob der Soc[ietatis] Jesu processionaliter getragen solle werden, nun aber aussgewissen vrsachen beuelche, vnd wül, das auf die nacht ohne ainiger ceremonien, oder procession in die khürchen st. Jacobi getragen, vnd begraben werden soll.

Zum andern beuelche ich, Vnser lieben frauen altar mit schwarzen tuech, wie auch gebührlche andere örter, neben denen wappnen zu züieren vnd zubedekhen.

3 tens; darauf drey tag nacheinander die gebreühige exequien [ohne predig] mit h[eiligen] messen vnd wass herr p[ater] rector, vnd mein nachgesezter für guett befinden werden, vorzukheren, alls mit wündtlichtern, khärzen, wap-pen vnd allen wass zu deme erfordert wierdet.

4 tens: dise ob, vnd vorgesezte aussgauben aber mit dem (vermög testamentspunct) darzue

⁹⁹ V mrliški matični knjigi župnije sv. Nikolaja v Ljubljani (Sterb Register der Dompfar von 6 ten jänner 1658 bis 27 ten Februar 1735) je kot dan smrti naveden 2. april 1673. V rokopisu Janeza Lukančiča, Genealogien Fürsten vnnd Graffen Standts des Löbl. Herzogtums Crain... Joanni Gotthardi Lucantschitsch ab Hertenfels Dni. in Alten- et Klain Lagkh. S.C.M- Consillarii Vicedomi Carniolae... str. 85 in 85v, ki ga je sestavil Janez G. Lukančič v letih 1681-1716 (AS, Rkp., I 43r) in v Jezuitskem dnevniku (Diarium P. Ministri) 1672-1683 (AS, Rkp. I 33r, str. 220-222) se kot datum smrti navaja 3. april 1673.

deputierten gelt, gericht, vnd bezalt werden solten.¹⁰⁰

5 ten: man soll dise aussgaab aufzaihnen, vnd wass der testamentalischer, vnd diser meiner dispo[siti]on verbleiben solle, soll durch nach-gemelten mein verordenten mit vorwissen herrn p[ater] rectoris denen haussarmen, khrankhen, vnd nothleidenden leüthen, wie auch auf die h[ei]ligen seel messen völlig angewendt vnd aussgetheilt werden. Vnd die specifi[cati]on der aussgaaben meinem herrn vättern vnd erben, herrn Franzen Orschitsch etc. zustellen.

6 ten: es soll mein khleiner rooswagen, sambt der zweyen gutscheerossen, nach meinen tott dem collegio der soc[ietatis] Jesu zugestellt werden.

7 ten: die in der arbeit befündende, vnd mit golt eingewürchte grosse spüss, sollen in st. Jacobs khürchen gegeben werden.

8 tens: wül vnd legiere meiner threyen dienerin Spella, welche mir threy vül jahr gedient, das mein testamentalischer herr erb, herr Franz Orschitsch, ihro vndisputirlich vnd alsobaldt ain hundert gulden, ausser ihres eidlohns, geben vnd bezullen solle. Denen andern ober dienstbotten alss gutschee, khöhin, Spella, notterin vnd Allenkha, ihren verdinhten lidlohn von den ganzen jahr guettzumachen.

Schliesslich, weil ich in dem testament zu meinem rehten erben herrn Franz Orschitsch etc. alss meinem lieben herrn vättern instituiert, vnd gesezt, wie auch alle die verichtungen aufgetragen, er herr aber, sich derzeit in wichtig verrichtung zu Wienn in Osterreich befinde, vnd diser meiner disposition nit obbartten¹⁰¹ khan, alss substituere demselben herrn Johan Baptista von Pättenegkh, welichen ich auch selbsten mündlich gebetten, neben herrn p[ater] rector, das er dise mühewaltung auf sich nimbt, vnd in allen disen meinem codicil, oder genandten mehreren letzten willen nachlebe, auch demithen, ihr hoch graff[liche] Ex[zellenz] bitte, demselben die landsobrigkhaiten hand zuhalten, vnd disen meinen codicil nichts zuwider handeln lassen. Darzue mich, dimit[lich] anbeuelche, vnd verlasse, denen darzue erbetteten herrn mitfertigern aber ohne schaden bey dem land-schadenpundt in Crain. Laybach den 28 marty anno 1673ten

(Pečat in podpis) Barbara Khazianerica
vdoua frein

(Pečat in podpis) Franz Coppinus Dr. m[anu]
[propr]ia

(Pečat in podpis) Johan Baptista v[on]
Pättenegkh m[anu])

(Pečat in podpis) Hanss Adam v[on]
Pättenegkh [manu]

[pro]pria

7. Barbara baronica Kacijanar in njena družina

Baronica Barbara pl. Kacijanar je bila hči Gabrijela pl. Križaniča iz Pustega Gradca. O imenu in družini njene matere viri ne poročajo. Rojena je bila leta 1589 ali 1590.¹⁰² Križaniči so bili stara plemiška družina, ki je plemstvo prejela leta 1224 od ogrskega kralja Bele IV. Kasneje so se delili v štiri veje Klokočko, Nebljuško, Hrasnovsko in Mraclinsko.¹⁰³ Pri Karlovcu je na Križaniče spominjal tudi obrambni stolp, imenovan "Križanič turn", ki so ga izgradili Križaniči iz Hrasnovske veje. Zgradili so ga zelo verjetno v prvi polovici 16. stoletja, ko so na meji z Osmansko državo postavljali stražne stolpe. Giovanni Pieroni je v letih 1639/1640 zapisal, da so bile približno miljo in pol od Karlovca štiri utrdbe, ki so bile v njegovem času že delno porušene. Stolp Križanič turn je stal poleg ene od njih na sotočju Korane in Mrežnice.¹⁰⁴ Klokočka in Hrasnovska veja Križaničev sta izumrli v 16. stoletju, baronica pa je bila po rodu iz Nebljuške veje Križaničev. Ti so opravljali v 16. stoletju pomebne vojaške funkcije v Vojni Krajini. Barbarin ded Gašper pl. Križanič je bil leta 1570 stotnik¹⁰⁵ v Bihaču,¹⁰⁶ leta 1693 je postal stotnik v Karlovcu, kjer je poveljeval večjemu številu haramij.¹⁰⁷ Iz leta 1594 je ohranjeno zaslišanje dveh Turkov, ki so ju zajeli Križaničevi možje.¹⁰⁸ Tudi njegov sin, Barbarin oče, Gabrijel pl. Križanič se omenja kot cesarski stotnik v Karlovcu.¹⁰⁹

V letu 1593 je Gašper pl. Križanič zaprosil nadvojvodo Karla in dvorni vojni svet za plačilo vojske v Vojni krajini. Gašper je namreč za plačilo "revnih vojakov v vojni krajini, ki se dan in noč borijo proti sovražnikom, zastavljajo svoja življenja in so nekateri pri tem ranjeni ali padejo

¹⁰² Aprila 1673 je bila stara 83 let. Sterb register der dompfar von 6 ten jänner 1658 bis 27 ten februar 1735, str. 61 (Nadškofijski arhiv v Ljubljani).

¹⁰³ Ivan Kukuljevič Sakcijski, Juraj Križanič Nebljuški, Arkiv za povjesnicu jugoslavensku, Knjiga X, Zagreb 1869, str. 12.

¹⁰⁴ Pieroni; AS, Rkp. II, 56; Po tem stolpu se je imenovala tudi vojaška upravna enota, ki ji je poveljeval stotnik (Haupt-manschafft Krischanitsch Turn). AS, Stan. I, fasc. 144.

¹⁰⁵ Stotnik je bil poveljnik posamezne čete. Četo je sestavljalo poleg stotnika še 11 poveljujočih in 150 strelcev. Leta 1583 je stotnik letno prejel 304 renske goldinarje 6 krajcarjev plače, medtem ko je strelec prejel 36 renskih goldinarjev 30 krajcarjev plače (Vasko Simoniti, Vojaška organizacija na Slovenskem v 16. stoletju, Ljubljana 1991, str. 137-141).

¹⁰⁶ AS, Stan. I, fasc.

¹⁰⁷ AS, Zap. inv., C-1; AS, Stan. I, fasc. 290b, str. 415-420; Haramije so bile vrsta lahko oboroženih vojakov v času vojne s Turki. Haramije so nadzirali meje posebno na Kolpi in Dravi, uporabljali pa so jih tudi za hitra posredovanja manjšega obsega.

¹⁰⁸ AS, Stan. I, fasc. 290c, str. 541.

¹⁰⁹ AS, Stan. I, fasc. 292f, str. 209.

¹⁰⁰ Konec prve strani.

¹⁰¹ Konec druge strani.

celo v ujetništvo", najel kredit.¹¹⁰ Ker ga iz svojih sredstev ni mogel odplačati, se je obrnil na deželnega kneza, da bi on poravnal strošek. Na deželnem zboru, stanov Vojvodine Kranjske 3. aprila 1693 so kranjski stanovi sklenili, da z intervencijo pri deželnem knezu podprejo Križaničevo prošnjo. Poudarili so, da se je pl. Križanič zmeraj zvesto bojeval, in prosili dvorni vojni svet, naj posojilo plača.¹¹¹ Nazadnje so se sporazumeli, da naj omenjeno vsoto poravnajo kranjski stanovi iz davka, ki so ga odobrili deželnemu knezu. Aprila 1595 so glede tega prejeli ukaz deželnega kneza, naj obračunajo iz odobrene vsote 3000 goldinarjev za plačilo stotnika Gašperja pl. Križaniča, poveljnika nad določenim številom strelcev.¹¹²

Vojaško službo je izdajala tudi oprema v stolpu in dvorcu na Pustem Gradcu, izpričana v plemičevi zapuščini, posebej veliko turškega blaga, od turških blazin in odev do turškega orožja. V tej zapuščini je bil tudi seznam ujetih Turkov, ki ga je Gašper pl. Križanič vodil lastnoročno.¹¹³ Gašper Križanič, ki je življenje preživel kot vojak v stalnih spopadih s Turki, ga je tako tudi končal. Leta 1596 je premagal Turke pri Kostajnici, a je na povratku iz bitke padel v zasedo in bil ubit.¹¹⁴

Barbarin oče, vitez Gabrijel pl. Križanič, je bil imetnik gospostva Pusti Gradec, ki ga je podedoval od svojega očeta Gašperja pl. Križaniča, ki je gospostvo kupil leta 1586 in ostal lastnik gospostva Pusti Gradec do svoje smrti 1596.¹¹⁵ Gabrijel pl. Križanič je v juniju leta 1601 že kot lastnik Pustega Gradca kupil gospostvo Trebnje in imel tam poslej svoj sedež.¹¹⁶ Istočasno je zaprosil kranjske deželne stanove za kranjsko deželanstvo. V prošnji je Gabrijel pl. Križanič poudaril požrtvovalnost svojega očeta Gašperja in strica Jurija pl. Križaniča v bojih proti Turkom. Stanovi so mu 12. aprila 1602 na deželnem zboru v Ljubljani podelili kranjsko deželanstvo.¹¹⁷ Križaniči so tako postali kranjski deželani in bili uvrščeni v klop vitezov.¹¹⁸

Njihov grb je upodobljen tako v Valvasorjevi Slavi vojvodine Kranjske kot tudi v njegovi Veliki knjigi grbov. Grb Križaničev je sestavljal ležeči rak med dvema rekama. Grb Križaničev je bil umeščen med grbe viteških družin, katerih člani so živeli tudi v drugih deželah zunaj Kranjske.¹¹⁹ Med njenimi sorodniki je bil tudi Juraj Križanič in sicer po liniji njenega starega strica Jurija pl. Križaniča. Juraj Križanič, ki je bil rojen leta 1617 ali 1618, je bil pisec filozofskih in verskih spisov. Študiral je na številnih evropskih univerzah (Gradec, Bolonja, Rim), potoval na Poljsko, v Rusijo, Carigrad. Umrl je leta 1683 pred Dunajem, ki so ga oblegali Turki.¹²⁰ Po drugi strani naj bi bila Barbara z njim v sorodstvu preko Orsičev s katerim je bila poročena njena hči Suzana Dorotič, saj se oče Juraja Križaniča, ki je bil tudi Gašper Križanič, leta 1616 poročil s Suzano Orsič.¹²¹

Barbara pl. Križanič je bila prvič poročena z Matejem pl. Dorotičem,¹²² zagotovo že leta 1612, saj je Gabrijel pl. Križanič naveden kot Dorotičev tast.¹²³ V tem času sta Barbara in pl. Dorotič verjetno živela na gospostvu Pusti Gradec, ki je bil še vedno v lasti njenega očeta Gabrijela pl. Križaniča. Križanič je leta 1612 pisal predsedniku deželnih poverjenikov na Kranjskem glede 2500 renskih goldinarjev, shranjenih pri deželi Kranjski, ki mu jih je vrnila vdova Julijana pl. Gusič, rojena Sigesdorff; denar je želel podariti zetu Mateju pl. Dorotiču, zato je prosil deželne stanove, naj ga neposredno izplačajo 10 dni pred svetim Jurijem. Pismo je sestavil in ga lastnoročno podpisal na gradu v Trebnjem; na pečatu je lepo viden grb družine Križaničev.¹²⁴ Stanovi so v odgovoru pl. Dorotiča obvestili, da mu tast poklanja 2500 renskih goldinarjev in da jih lahko v navedenem roku s pooblastilom dvigne pri Deželi.¹²⁵ Dorotič pa jim je v pismu, napisanem na gospostvu Pusti Gradec, odpisal, naj ostane denar naložen pri Deželi in naj se obrestuje, dokler sam ne bo želel kaj kupiti.¹²⁶ V zakonu z Matejem Dorotičem je Barbara rodila hčeri Ano in Suzano. Gabrijel pl. Križanič gospod na Trebnjem in v Pustem Grad-

¹¹⁰ AS, Stan. I, fasc. 290b, str. 415-420.

¹¹¹ Isto.

¹¹² V različnih virih ga imenujejo enkrat kot stotnika nad haramijami, drugi pa kot stotnika nad strelci. V obeh primerih gre za lahko oborožene vojake, ki so branili mejo Vojne krajine. AS, Stan. I, fasc. 291, str. 459-462.

¹¹³ AS, Zap. inv., C-1.

¹¹⁴ Ivan Kukuljević Sakcinjski, Juraj Križanič Nebluški, v: Arkiv za povjesnicu jugoslavensku, Zagreb 1869, str.

¹¹⁵ AS, Zap. inv., C-1.

¹¹⁶ AS, Zap. inv., J-8, IV, str. 17/24; M. Smole, o.d., str. 501, avtorica jo napačno imenuje grofico.

¹¹⁷ ARS, Stan. I, plemiška pisma.

¹¹⁸ Deželan je splošna oznaka za člana deželnih stanov (skupnosti deželnega plemstva kot korporacije). Kranjski deželni stanovi so se v 16. stoletju delili na štiri kurije: prelato, gospode (grofje in baroni), viteze in deželnoknežja mesta in trge. Deželni stanovi so uživali določene privilegije in svoboščine na pod-

ročju finančnih, sodnih in drugih zadev.

¹¹⁹ Valvasor, Die Ehre, knjiga IX, str. 112-113; Johann Weichard Valvasor-Bartholomaeus Raumschissl, Opus insignium armorumque 1687-1688, str. 139.

¹²⁰ Ivan Kukuljević Sakcinjski, Juraj Križanič Nebluški, v: Arkiv za povjesnicu jugoslavensku, Zagreb 1869, str.

¹²¹ Ivan Kukuljević Sakcinjski, Juraj Križanič Nebluški, v: Arkiv za povjesnicu jugoslavensku, Zagreb 1869, str.

¹²² Regia Virtutis den Diuersa Genealogica Inclusa Genetis Carniola, Liberum Baronum... Collectae Joannis Gotthardi Lucan-tschitsch..., Labaci 1700, str. 116b; (AS, rkp., I 44r).

¹²³ AS, Stan. A., fasc. 293a, str. 427-428.

¹²⁴ AS, Stan. I, fasc. 293a, str. 191.

¹²⁵ AS, Stan. I, fasc. 293a, str. 427-428v.

¹²⁶ AS, Stan. I, fasc. 293a, str. 375.

cu je umrl leta 1619. Pokopali so ga v frančiškanski cerkvi v Novem mestu.¹²⁷ Po očetovi smrti, je Barbara podedovala gospodstvu Pusti Gradec in Trebnje.

Barbarin mož Matej pl. Dorotič je kmalu umrl in baronica se je drugič poročila z Janezom Boltežarjem pl. Purgstallom iz Krupe, Pobrežja in Gradca. Kdaj točno se je Barbara ponovno poročila ni podatkov. Purgstalli so imeli v cerkvi sv. Anę pri gradu Krupa (na pol poti med Metliko in Črnomljem) svojo družinsko grobnico. V njej so leta 1623 pokopali Andreja pl. Purgstalla prvorojenca Barbare in Hansa Boltežarja pl. Purgstalla.¹²⁸ Sedem let kasneje 15. avgusta 1630 so v njej pokopali tudi Barbarinega drugega moža Hansa Boltežarja pl. Purgstalla. Oba baročna nagrobnika sta ohranjena v belokranjskem muzeju v Metliki. Tudi iz kratke zabeleške v Schönlebnovi Genealogiji je mogoče razbrati, da je bila Barbara pl. Križanič v času, ko se je poročila s baronom Kacijanarjem vdova baronica Purgstall.¹²⁹ Po smrti svojega moža je Barbara vodila z družino Purgstall številne pravde, posebno zaradi gospodstva Gradac, katerega lastnik je njen mož Janez Boltežar pl. Purgstall postal leta 1629.¹³⁰ Gospodstvo je ležalo v bližini Podzemlja v Beli Krajini¹³¹ in verjetno je bila Barbara določen čas po smrti pl. Purgstalla (ali pa že prej) lastnica tudi gospodstva Gradac. Kaže, da z Janezom Boltežarjem pl. Purgstallom ni imela drugih otrok, saj bi jih sicer omenila v oporoki.

Septembra 1632 se Barbara v virih prvič pojavi s priimkom Kacijanar, to je s priimkom svojega tretjega moža.¹³² Kdaj točno se je poročila s pl. Kacijanarjem, baronom Begunjskim in Smledniškim,¹³³ se iz razpoložljivih virov ne da ugotoviti, domnevamo pa, da je bilo leto 1632 tudi leto njune poroke.

Gospodstvo Pusti Gradec je baronica Kacijanar leta 1635 prodala Mateju pl. Plasmanu.¹³⁴ V popisu Plasmanove zapuščine je naveden urbar

tega gospodstva, ki ga je vodila baronica.¹³⁵

V letu 1633 je baronica Barbaro, tedaj že poročeno Kacijanar, tožil Jurij pl. Purgstall, sin pokojnega Janeza Boltežarja pl. Purgstalla, zaradi davčnih ostankov za gospodstvo Gradac v znesku 635 goldinarjev 43 krajcarjev.¹³⁶ Septembra 1633 so jo zato kranjski deželni poverjeniki naprosili, naj se 4. novembra tega leta¹³⁷ zaradi tožbe gospoda pl. Purgstalla osebno zgloasi v deželni palači.¹³⁸ Zaradi kontribucije¹³⁹ se je baronica še v letu 1652 pravdala s pl. Purgstallom, čeprav že dolgo ni bila več lastnica gospodstva.¹⁴⁰ V tem letu pa je sporočila stanovom, da ni varuh Purgstalla in njegovih posesti, te namreč v celoti poseduje Adam pl. Gusič in ta je dolžan poravnati davke (kontribucijo) in njih zaostanke. Ona je prevzela le tista imenja, ki so bila z zaščitnim pismom odvzeta gospodu Ivanu Adamu pl. Gallenbergu.¹⁴¹

V Lukančičevi genealogiji je poleg imena baronica Barbara pl. Kacijanar postavljena letnica 1632. Z njo naj bi bilo označeno leto poroke Barbare, rojene pl. Križanič, vdove baronice Purgstall, z Jurijem Boltežarjem pl. Kacijanarjem baronom Begunjskim.¹⁴²

Baron Jurij Boltežar pl. Kacijanar je bil iz kranjske družine Kacijanarjev. Kacijanarji so imeli sredi 13. stoletja posestva okoli Gornjega Grada v Savinjski dolini; več Kacijanarjev je bilo tedaj med vazali gornjegrajskih gospodov. V prvi polovici 15. stoletja se jih je nekaj naselilo na Gorenjskem okoli Radovljice, v njihovi posesti so bile od 14. stoletja (s krajšim presledkom) do leta 1763 Begunje,¹⁴³ ki se od leta 1476 omenjajo kot njihov glavni grad (grad Katzenstein), po njem so se imenovali tudi gospodje (baroni, kasneje grofje) Begunjski. Grajsko poslopje še danes slovi po svoji imenitni štukaturi iz 16. stoletja. Leta 1436 se omenja vitez Kacijanar kot gradiščan grofov Celjskih v Kranju.¹⁴⁴ Zelo visoko na družbeni lestvici so se povzpeli v začetku 16. stoletja pod cesarjem Ferdinandom I. Ivan (tudi Janez) pl. Kacijanar baron Begunjski, ki se je rodil leta 1491 ali 1492 na Gorenjskem očetu Lenartu pl. Kacijanarju in materi Urši, je postal kranjski deželni glavar (1530-1538) in vojaški poveljnik. Njegova mati Urša je bila sestra znamenitega Žiga pl. Her-

¹²⁷ Ivan Vrhovec, *Zgodovina Novega mesta*, Ljubljana 1891, str. 94.

¹²⁸ Na baročnem nagrobniku je bil napis: "Hie ruet in Got des – H(er)r.H(er)r. Baltasarn v(on) Purkstal zu K(rup), F(reythurn), u(nd) G(radez) mit der edlgebomen F(rau) F(rau) Barbara geborne Krisanin zu O(edn Gradtz) u(nd) T(reffen) erster sohn G. Andre, welcher den 24. Avg(ust) 1623 Jars in Got verschiden deme Got ein frelig Auferstehung verleien wele. Amen." Ivan Šašel, *Slovenska domovina, Grad Krupa v Beli Krajini*, v: *Dom in svet* VI, 1893, str. 366; tudi Emiljan Cevc, *Kiparstvo na Slovenskem med gotiko in barokom*, Ljubljana 1981, str. 330, op. 566.

¹²⁹ Schönleben, nav. d.

¹³⁰ M. Smole, str. 168.

¹³¹ To je drugo gospodstvo kot Pusti Gradec.

¹³² AS, Stan. A., fasc. 297, str. 953-954.

¹³³ Njegovo lastništvo obeh gospodstev izpričuje poleg naziva, ki ga je uporabljal, tudi njegov zapuščinski inventar (AS, Zap. inv. XXVI, lit. K, št. 17.)

¹³⁴ M. Smole, str. 396.

¹³⁵ AS, Zap. inv., P-31, str. 8/12.

¹³⁶ AS, Stan. I, fasc. 297, str. 953, 954.

¹³⁷ AS, Stan. I, fasc. 297, str. 1547, 1548.

¹³⁸ Lontovž, *Palača je stala na mestu današnje SAZU, Novi trg 3.* (M. Kos, *Srednjeveška Ljubljana* 1955, str. 20.)

¹³⁹ Davek, ki je imel osnovo v odobritvi sredstev deželnih stanov deželnemu knezu za obrambo. Pobirali so ga deželni stanovi.

¹⁴⁰ AS, Stan. I, fasc. 301a, str. 1127.

¹⁴¹ AS, Stan. I, fasc., str. 1128-1129.

¹⁴² Lucantschitsch, nav. d., *Labaci* 1700, str. 116 b.

¹⁴³ J. Valvasor, IX. knjiga, 298-300.

¹⁴⁴ J. Žontar, *Zgodovina mesta Kranja*, Ljubljana 1939, str. 41.

bersteina iz Vipave.¹⁴⁵ Kacijanar je leta 1524 poveljeval kranjskim četam v bojih proti Turkom, kasneje pa združeni vojski treh dežel Štajerske, Koroške in Kranjske. V letih 1527-28 je bil vrhovni poveljnik Ferdinandovih čet v boju proti ogrskemu protikralju Ivanu Zapolji, leto kasneje pa je imel pomemben delež pri uspešni obrambi Dunaja pred Turki.¹⁴⁶ Ko je bil deželni glavar na Kranjskem, so mu zaupali tudi vrhovno poveljstvo krajišniških čet na Hrvaškem in v Slavoniji. Leta 1533 je z vojsko uspešno prodril v Bosno, a so pohod ustavili zaradi sklenitve miru s Turki. Usoden zanj pa je bil pohod nad Turke leta 1537. Cesar mu je zaupal poveljstvo nad 2400 možmi, nabranimi po vsem cesarstvu, ki naj bi osvojili Osijek. Zaradi slabe oskrbe in bolezni med vojaki se je pohod končal s porazom; poleg Kacijanarja se jih je le malo rešilo.¹⁴⁷ Turki so zajeli tudi sedem ali osem velikih topov, od katerih so enega imenovali "Kacijanarica"; v roke krščanske vojske je top ponovno prišel po bitki pri Sisku leta 1593.¹⁴⁸ Kacijanar je bil zaradi poraza poklican na zagovor na Dunaj, obtožili so ga veleizdaje in zaprli. Iz zapore je pobegnil na Hrvaško k Nikolaju Zrinskemu v Kostajnico. Nikolaj Zrinjski pa ga je leta 1539 po cesarskem naročilu, potem ko je izvedel, da se Kacijanar pogaja s Turki o predaji Kostajnice, ubil in poslal njegovo glavo na Dunaj. Na cesarjevo nemilost pa sta verjetno bolj kot vojaški poraz vplivali dejstva, da se je cesar pri Kacijanarju dolgo zadolževal in da je imel Kacijanar veliko premoženje. Kacijanar je imel delež pri rudniku svinca in srebra Gvozdansko na Hrvaškem, na Kranjskem pa pravico pobiranja nekaterih davkov. Veliko premoženja si je pridobil tudi kot vojak. Premoženje je bilo zaplenjeno in šele kasneje delno vrnjeno njegovim potomcem.¹⁴⁹

V 16. stoletju je bil iz rodu Kacijanarjev pomemben ljubljanski škof Frančišek pl. Kacijanar (1536-1543), brat deželnega glavarja Janeza pl. Kacijanerja. Škof Kacijanar je bil zelo strpen do

protestantov; v tem času je v stolnici sv. Nikolaja slovensko pridigal Primož Trubar, ki si je pridobil škofovo naklonjenost in leta 1542 postal ljubljanski kanonik; bil je tudi škofov spovednik.¹⁵⁰

Družina Kacijanarjev je bila v 16. stoletju trdno protestantska. Na gradu v Begunjah so imeli od leta 1579 nastavljenega predikanta in vdova po Boltežarju pl. Kacijanarju, Julijana, je hotela tam sezidati tudi protestantsko molilnico.¹⁵¹ Valvasor poroča, da je leta 1588 uredila luteransko molilnico v poslopju v bližini begunjskega gradu in da je v njej na željo kranjskih deželnih stanov pridigal tudi Jurij Dalmatin.¹⁵² Protestanti so v Begunjah nemoteno delovali, do leta 1600, ko jim je protireformacijska komisija (komisija katoliške verske prenovе) dala molilnico razstreliti.

V začetku 17. stoletja so Kacijanarji vodili pomembne urade deželnih stanov. Oče Barbarinega moža Jurija Boltežarja, Jurij Andrej, je bil od 1607 do 1610 deželni poverjenik¹⁵³ na Kranjskem in leta 1611 deželni upravnik¹⁵⁴ na Kranjskem.

Tudi Barbarin mož baron Jurij Boltežar pl. Kacijanar je opravljal številne pomembne deželne službe. V letu 1617 so ga skupaj z Ivanom Jurijem pl. Lambergom pooblastili, da kot spremljajoča komisarja nadzirata prehod 1000 mušketirjev, ki bodo prišli s Tirolske in nadaljevali pot v Furlanijo. Nadzor je bil potreben, da ne bi vojska povzročila podložnikom preveč škode. Ker je Lambergu umrla tašča, je celotno vodstvo komisije prevzel Kacijanar. V marcu 1617 so mušketirji prispeli na mejo med Koroško in Tirolsko. Kacijanar je šel v Beljak, da bi vodil mušketirje po predvideni poti čez Podkorensko sedlo prek Bleda, Bohinja, Bače do Furlanije. Mušketirjev je prišlo veliko več in zaradi pomanjkanja hrane jih je le 500 šlo po načrtani poti, 2000 pa preko Kranja in Škofje Loke. Zaradi kaznivih dejanj in izgrediv potujoče vojske so naslovili na deželno upravo številne pritožbe.¹⁵⁶ V letu 1619 je bil baron Kacijanar član komisije za ogled in popis posameznih plemiških zemljišč in njihovih dohodkov (imenj) za potrebe davčne naklade in vpisa le teh v imenjsko knjigo.¹⁵⁷ V

¹⁴⁵ Žiga pl. Herberstein (rojen v Vipavi 1486, umrl na Dunaju 1566) je bil diplomat in zgodovinar. Študiral je na dunajski univerzi, sodeloval v vojnah zoper Ogrsko (1506) in Benetke (1508, 1514) in služil na dvoru. Leta 1514 je bil povišan v viteški stan in imenovan za dvornega svetnika. V tej službi je opravljal diplomatske naloge, kot cesarski odposlanec je bil na Danskem, Ogrskem, Poljskem, v Švici, Italiji, Španiji, Turčiji in Rusiji. Znan je njegov na Dunaju leta 1549 izdani opis poti po Rusiji *Rerum Moscovitarum commentarii*. Pri svojem poslanstvu v Rusijo si je pomagal z znanjem slovenščine, ki jo je znal iz mladih let. (SBL, 2 zv. str. 313-314.)

¹⁴⁶ S. Vilfan, Ivan Kacijanar, Enciklopedija Slovenije, str. 366.

¹⁴⁷ Dimitz, Geschichte Krains, Laibach 1876, VI, str. 160.

¹⁴⁸ Matija Žargi, Bitka pri Sisku, Ljubljana 1993, str. 19; AS, Stan. I.

¹⁴⁹ J. Valvasor, Slava, IX. knjiga, str. 29-41; S. Vilfan, ES, str. 366; J. Gruden, Zgodovina slovenskega naroda, Celovec 1910, str. 542-582.

¹⁵⁰ Zgodovina cerkve na Slovenskem, Anton Ožinger: Kriza cerkvenega življenja in reformacija na Slovenskem, Mohorjeva družba, Celje 1991, str. 97.

¹⁵¹ Žvanut, Od viteza, str. 126.

¹⁵² J. W. Valvasor, Slava, IX. knjiga, str. 300.

¹⁵³ Štiričlanski urad poverjenikov (imenovani tudi deželni odborniki) je bil izvršni organ deželnih stanov; opravljal je naloge deželnoinstanovske vlade.

¹⁵⁴ Namestnik deželnega glavarja.

¹⁵⁵ Lukančič, Genealogia Graffen und Fürsten Stands, str. 84-86.

¹⁵⁶ AS, Stan. I, fasc. 294, str.: 894, 971, 983, 1013, 1015, 1033, 1038, 1060, 1113, 1116, 1125, 1149, 1152, 1156, 1158, 1249, 1445.

¹⁵⁷ AS, Stan. I, fasc. 294b, str. 390, 930, 1147.

letu 1620 so ga predlagali za svetnika notranje-avstrijskega regimenta¹⁵⁸ iz Kranjske.¹⁵⁹ V letih 1624 in 1625 je bil deželni poverjenik na Kranjskem, od 1635-1636 pa predsednik urada deželnih poverjenikov. Kot prisednik dvorne in deželne pravde, se omenja že leta 1622 in tudi kasneje (1630).¹⁶⁰ V letu 1628 ga srečamo med kranjskimi deželnimi odposlanci, ki so v Celovcu skupaj s koroškimi razpravljali o obrambi proti Turkom in plačevanju Vojne krajine.¹⁶¹ V letu 1630 je skrbel za pripravljenost dveh oklepni konj.¹⁶² V letu 1632 je spremljal skupino 500 vojakov na poti od Železnikov preko Škofje Loke in Kamnika do deželne meje s Štajersko.¹⁶³ V letu 1635 je sodeloval pri zatrtju kmečkih uporov.¹⁶⁴ Avgusta 1636 je Jurij Boltežar baron Kacijanar prisegel deželnim poverjenikom kot čepninski uradnik¹⁶⁵ za bohinjsko in radovljiško četrt.¹⁶⁶ To službo je opravljal do smrti. Pri pobiranju davkov je prihajalo tudi do sporov; tako se je baron Kacijanar sprl z Jakobom Merjascem iz Bohinja, zaradi česar sta se morala v februarju 1640 oba zgledati v deželni palači.¹⁶⁷ Ker pa poziva nista spoštovala, so ju poverjeniki ponovno poklicali v deželno palačo v avgustu 1640.¹⁶⁸ Leta 1638 je Kacijanar sodeloval v komisiji, ki se je pogajala s koroškimi deželnimi stanovi glede poravnave stroškov za Vojno krajino.¹⁶⁹ Barona Boltežarja Kacijanarja večkrat srečamo tudi med aktivnimi razpravljalci na zasedanjih deželnega zbora.

V marcu 1639 je generalni prejemnik kranjske dežele izplačal baronu Kacijanarju 1000 goldinarjev, zakaj ni navedeno.¹⁷⁰ V letu 1640 bi moral baron Kacijanar plačati 130 starov pšenice za oskrbo vojske na Ogrskem, ker pa je v tistem času umrl, je bilo leta 1641 določeno, naj se z izročitvijo pšenice, do nadaljnjega počaka.¹⁷¹

Barbarin mož baron Jurij Boltežar pl. Kacijanar, gospod Smedniški in Begunjaski, je umrl leta 1640. V svojem testamentu, ki ga je

zapisal 19. decembra 1640, pravi da ni podedoval od svojega očeta nič drugega kot življenje in dobro ime. Ker je opravljal številne službe pri kranjski deželi, je veliko potoval in je le malo prihranil. K skromnim prihrankom je pripomogla tudi njegova bolezen in odplačevanje kreditov.

Za glavnega, edinega in popolnega dediča za vse nepremično in premično premoženje je imenoval svojo "*ljubo, drago in zvesto*" ženo Barbaro. Želel je, naj ona poskrbi za njegov pogreb; pokopan naj bo v frančiškanskem samostanu po katoliškem obredu, stanu primerno, vendar brez posebega ceremoniala. Barbara naj nadalje da zanj brati maše v samostanih in kolegijih. Po svojem preudarku naj da miloščino za reveže. Nato naj odplača njegove kreditorje, po možnosti s prodajo gospostva Begunje in pripadajočih posesti. Najprej pa naj odtegne delež po materi. Potem lahko uresniči svoje zahteve, ki izhajajo iz poroke in drugih obveznosti, saj je bila tudi sama med njegovimi kreditorji. Ostalo premoženje naj upravlja in z njim razpolaga kot s svojo lastnino. Jurij jo iz ljubezni prosi, naj v svoji poslednji volji ne pozabi na njegovega brata Gottfrieda in mu zapusti, kakor se ji bo zdelo prav. Jurij pa ni vedel točno, koliko premoženja bo ostalo, ko bo izplačala kreditorje; "*in če bi bratje, kot Hans Sigmund pl. Kacijanar kaj več zahtevali in bi kazalo, da ne bo od premoženja nič ostalo, naj njegovega testamenta ne upošteva, ampak naj vse skupaj pusti.*" Njegov testament so lastnoročno podpisale in pečatile priče:

Heinrich pl. Paradeiser, baron iz Novega Grada (Pri Ilirski bistrici) in Gradisch, gospod na Mehovem in Ložu, deželni upravnik na Kranjskem;

Janez Ferdinand grof Portia de Brugnera, deželni upravitelj na Kranjskem;

Marx baron Paradaiser;

Ludvik pl. Rasp z Ostrega vrha v Podgradu in Dola, deželnostanovski glavni prejemnik na Kranjskem;

Leopold pl. Raumbschisl iz Šumberka in Belnika;

Jurij pl. Pasarell;

Ahac pl. Neuhausen;

Leonhard Mercheritsch, imenovan Fabianitsch.

Pod testament se je s silno tresočo roko, kar kaže na slabo zdravstveno stanje, podpisal tudi Jurij Boltežar baron Kacijanar ter s tremi pečati zapečatil ovojnico testamenta.¹⁷²

Ker je Barbara baronica Kacijanar odstopila od urejanja moževih zapuščinskih zadev in upravljanja njegove zapuščine, je bil za urejanje le te razglašen Kacijanarjev kreditor Burghard pl. Hitzingkh, ki je ugotovil, da so Kacijanarjeva posestva v velikih dolgovih. Našli pa so tudi listine, dokaz, da je dvorni vojni svet dolgoval

¹⁵⁸ Za zasedbo mesta "Crainerische Regiments Rath" oziroma "Hoffregiments Rath"; Regiment je bil organ za notranje-avstrijsko deželno skupino (Štajerska, Koroška, Kranjska, Goriška), z določenimi upravnimi in sodnimi pristojnostmi.

¹⁵⁹ AS, Stan. I, fasc. 294c, str. 1975.

¹⁶⁰ AS, Stan. I, fasc. 295, str. 298; fasc. 296, str. 1606.

¹⁶¹ AS, Stan. I, fasc. 296, str. 620, 644.

¹⁶² AS, Stan. I, fasc. 269, str. 1895.

¹⁶³ AS, Stan. I, fasc. 297, str. 907, 933, 935, 997, 998.

¹⁶⁴ AS, Stan. I, fasc. 297a, str. 1483, 1587, 1675, 1699, 2073, 2191, 2451.

¹⁶⁵ V tej vlogi je bil odgovoren za pobiranje vseh dohodkov od čepnine. Čepnina je bila davek od vina, ki so ga pobirali deželni stanovi.

¹⁶⁶ AS, Stan. I, fasc. 299, str. 37-38.

¹⁶⁷ AS, Stan. I, fasc. 299, str. 67.

¹⁶⁸ AS, Stan. I, fasc. 299, str. 760.

¹⁶⁹ AS, Stan. I, fasc. 298a, str. 575-584.

¹⁷⁰ AS, Stan. I, fasc. 303a, str. 129.

¹⁷¹ AS, Stan. I, fasc. 299, str. 487, 1086.

¹⁷² AS, Testamenti II, lit. K, št. 9.

Kacijanarju za dnevnic od leta 1615 do 1639 kar 3572 goldinarjev.¹⁷³ V stanovskem arhivu je iz leta 1639 ohranjen dopis dvornega vojnega sveta, odgovor na Kacijanarjevo zahtevo po plačilu dnevnic, v katerem mu obljublja, da mu bodo denar izplačali, a naj zaenkrat še počaka.¹⁷⁴ Vendar Kacijanar plačila dnevnic ni dočakal, prav tako ne pl. Hitzingkh, čeprav so mu bile z dekretom odbljubljene. Morda je to uspelo Hitzingkhovim dedičem, ki so se leta 1651 pritožili pri dvornem vojnem svetu.¹⁷⁵ Grad Begunje je tedaj prišel za nekaj let v last Burgkharda pl. Hitzinga in nato njegovega sina Ferdinanda. A že leta 1664 je bil Begunjski grad ponovno v lasti družine Kacijanar, in sicer Jurijevega sina, Janeza Herberta pl. Kacijanarja grofa Begunjskega.¹⁷⁶

Baronica Kacijanar pa je ostala lastnica gospostva Trebnje, in je tako v letu 1646 in ponovno v letu 1649 na seznamu za plačilo kontribucije za vojsko.¹⁷⁷ V tem času je dala gospostvo v zakup gospodu Ivanu Andreju pl. Kačiču. V letu 1648 so bili pri njem na gospostvu nastanjeni Palfijevi vojaki. Za oskrbo vojakov in njihovih konjev je Kačič plačal 1023 goldinarjev 38 krajcarjev in 3 denariče nemške vrednosti. Tej vsoti je Kačič prištel še 6 odstotne obresti in zahteval, da stroške poravnata baronica Kacijanar. Deželni glavar in poverjeniki so zato baronico prosili, naj račune, ki jih je poslal Kačič, poravnata, ali pa naj se oglasi pri njih v deželni palači.¹⁷⁸

V zapuščini Jurija Jankoviča pl. Priberdh, ki ga baronica v testamentu naslavlja kot svojega strica, je bil evidentiran urbar gospostva Trebnje z njenim podpisom in pečatom; podpisala ga je v Ljubljani, na dan sv. Jurija 1652.¹⁷⁹ Gospostvo Trebnje je tega leta zamenjala z Jurijem Jankovičem za gospostvo Preddvor.¹⁸⁰ Kot lastnica Preddvora je v letu 1669 plačevala oskrbo za štiri oklepne konje za vojsko zoper Turke.¹⁸¹ M. Smole navaja, da se kot lastnica Preddvora omenja še leta 1670.¹⁸² Iz stanovskega arhiva pa je razvidno, da je še v januarju 1671 kot imetnica gospostva Preddvor plačala za oskrbo dveh oklepnih konj za vojsko poveljnika Pagaggija.¹⁸³ Gospostvo Preddvor je baronica Kacijanar pro-

dala 1. marca 1671 Janezu Krstniku Benaglia.¹⁸⁴ Da je baronica gospostvo Preddvor prodala Benagli, navaja tudi Valvasor in omenja, da je Benaglia lastnik Preddvora še v času, ko je Valvasor pisal Slavo vojvodine Kranjske.¹⁸⁵ Drugi viri govorijo o lastništvu preddvorskega gospostva do leta 1686 nekoliko drugače, saj naj bi nad gospostvom do tega leta ohranila določene pravice družina Jankovič, po tem letu pa naj bi Benaglia postal dejanski lastnik gospostva. Baronica Kacijanar je imela od leta 1671 pri Janezu Krstniku pl. Benaglia naložen večinski del svojega kapitala v višini 14 000 goldinarjev. Družina Benaglia je bila iz Italije in je bila lastnica fužin. Šele leta 1675 je dobil Janez Krstnik pl. Benaglia, ki se je precej ukvarjal tudi z denarnimi posli, kranjsko deželanstvo.¹⁸⁶

Jurij Boltežar Kacijanar je umrl leta 1640 v starosti 50 let.¹⁸⁷ Tudi iz navedb J. Lukančiča je razvidno, da je bila Barbara njegova druga žena ter da je imel iz prvega zakona z ženo Barbaro pl. Franklin, sina Janeza Herbarta pl. Kacijanarja, grofa Begunjskega, kasnejšega deželnega glavarja na Goriškem in deželnega upravnika na Kranjskem,¹⁸⁸ ki je od leta 1672 kot prvi na Kranjskem nosil tudi naslov dednega srebrnega komornika dežele Kranjske.¹⁸⁹ Njegov sin Leopold Engelbert pl. Kacijanar, grof Begunjski (vnuk Jurija Boltežarja) je bil znan pravnik: v Salzburgu je objavil obsežno delo o civilnem pravu po Justinijanovih Institucijah.¹⁹⁰

Družina Kacijanarjev je v genealogiji J. Lukančiča, sestavljani v letih od 1681 do 1716, našla mesto med kranjskimi grofovskimi družinami. Grofovski naziv je prvič zapisan prav pri potomcu barona Jurija Boltežarja Kacijanarja. Barbara pl. Kacijanar, roj. pl. Križanič je v genealogiji večkrat omenjena in je med redkimi, pri katerih je naveden tudi datum smrti.¹⁹¹

Barbara je imela dve hčeri, iz prvega zakona Ano pl. Dorotič, poročeno z Erazmom pl. Raspom in Suzano pl. Dorotič, poročeno z Matijo pl. Orsičem. Ana je dobila ob poroki za doto gospostvo Rocen pod Šmarno goro;¹⁹² v času ko je Barbara pisala testament, je bila Ana že pokojna in pokopana pri kapucinih pred Špitalskimi vrati v Ljubljani.¹⁹³ Anina hči Marija Sidonija pl. Rasp se je poročila z Janezom Krstnikom pl. Moško-

¹⁷³ AS, Stan. I, fasc. 300a, str. 25.

¹⁷⁴ AS, Stan. I, fasc. 300a, str. 11-15.

¹⁷⁵ AS, Stan. I, fasc. 300a, str. 29.

¹⁷⁶ J. V. Valvasor, IX. knjiga, str. 300.

¹⁷⁷ AS, Stan. I, fasc. 301, str. 2635. Kontribucija se je plačevala od imenja – od dohodka, ki ga je prinašala posest.

¹⁷⁸ AS, Stan. I, fasc. 301, str. 2535, 2638.

¹⁷⁹ AS, Zap. inv., J-8, IV, str. 18/26.

¹⁸⁰ Johann Weichard Freiherrn von Valvasor, Die Ehre des Herzogthums Krain, Laibach-Nürnberg 1689, III. zvezek, XI. knjiga, str. 588; AS, Zap. inv. J-8, IV, str. 23/36; str. 16/23.

¹⁸¹ AS, Stan. I, fasc. 305a, str. 500.

¹⁸² M. Smole, o.d., str. 384.

¹⁸³ AS, Stan. I, fasc. 305a, str. 907.

¹⁸⁴ Liber Archivy Collegy Labacensis; AS, Rkp. II-69r, str. 532.

¹⁸⁵ Valvasor, Die Ehre, knjiga XI, str. 284.

¹⁸⁶ AS, Zap. inv. XLVI, T-25.

¹⁸⁷ Schiviz von Schivizhoffen, Der Adel in den Matriken des Herzogthums Krain, Görz 1905, str. 175.

¹⁸⁸ Genealogien Fürsten und Graffen Stands..., str. 86.

¹⁸⁹ J. V. Valvasor, IX. knjiga, str. 12.

¹⁹⁰ ES, str. 366.

¹⁹¹ Lukančič, Genealogija, AS, rkp. I 43r, str. 84-86.

¹⁹² Slovenski biografski leksikon, 9. zvezek, Ljubljana 1960, str. 30.

¹⁹³ AS, Testamenti II lit. M št. 9.

nom, v tem zakonu so se rodili hčeri Marija Ana in Marija Saloma ter sinova Frančišek Erazem in Herbert. Frančišek Erazem je bil lastnik gospostva Jablje.¹⁹⁴ Baronica Kacijanar in Janez Krištof Ransft baron pl. Wiendorf sta bila leta 1653 krstna botra baroničinemu pravnuku Janezu Herbertu baronu pl. Moškonu.¹⁹⁵ Pravnukinja Marija Saloma baronica Moškon se je leta 1675 poročila z Janezom Herbertom pl. Valvasorjem, bratom nam mnogo bolj znanega Janeza Vajkarda Valvasorja.¹⁹⁶ Tri leta pred tem pa se je pravnukinja Marija Ana poročila z Adamom Seyfriedom pl. Valvasorjem,¹⁹⁷ malim nečakom Janeza Vajkarda Valvasorja. Ko je Barbara Kacijanarica pisala testament, se je v njem spomnila z volilom tudi teh svojih pravnukinj in pravnukov, zato se je eden od prepisov Kacijanaričinega testamenta nahajal tudi v zapuščini Janeza Krstnika barona Moškona.¹⁹⁸ Po drugi hčeri Suzani, poročeni pl. Orsič, je imela Barbara tri vnuke, Janeza Frančiška in Boltežarja in vnukinjo Marto pl. Orsič, poročeno pl. Petačič. Te tri vnuke imenuje v oporoki za glavne dediče.

Baronica Kacijanar je imela tesne stike z Jurijem Jankovičem pl. Priberdhom, s katerim je bila tudi v sorodu. Dvema njegovima otrokoma je bila krstna botra. V škofijski cerkvi sv. Nikolaja v Ljubljani je bil 21. marca 1648 krščen Janez Herbard, sin Jurija Jankoviča pl. Priberdh in Marije Sidonije, rojene Rues pl. Ruessenstein. Poleg Barbare baronice Kacijanar je bil otroku krstni boter še grof Herbard pl. Turjaški.¹⁹⁹ Deset let kasneje (24. decembra 1657) je bila pri sv. Nikolaju v Ljubljani krščena njuna hči Renata. Botra sta bila Barbara baronica Kacijanar in Jurij pl. Raunach.²⁰⁰ Jurij Jankovič pl. Priberdh, ki je tudi opravljal pomembne deželne službe (poverjenik kranjskih deželnih stanov), je umrl leta 1679. V času smrti je bil lastnik gospostev Trebnje, Hmeljnik in Rožek pri Dolenjskih Toplicah ter hiše v Ljubljani. Število knjig v njegovi knjižnici je samo na gradu Trebnje daleč presegalo številko 100. Tudi sicer izpričuje njegova zapuščina veliko bogastvo.²⁰¹ Družina Jankovič je dobila kranjsko deželanstvo leta 1641.

O baroničinem življenju imamo še druge podatke. Ko je leta 1661 prišlo do spora z nekaterimi baroničnimi podložniki, so ti 22. aprila 1661 vložili svoje pritožbe pri deželnem gla-

varju. Za reševanje spora je baronica pooblastila Jurija Jankoviča pl. Priberdh, ki se je zaradi predvorskih podložnikov pravdal z mestom Kranj že leta 1645.²⁰²

Gospoda Josipa Bosio, imetnika gospostva Landšprež, je tožila zaradi nerazdeljenega sodnega denarja za neko njivo; z njim se je sprla tudi zaradi požiga ograje. Leto spora ni znano.²⁰³ Nastopila je tudi proti Luču Šufac, podložniku gospostva Sattriserisch (?). Čas spora ni znan.²⁰⁴

O tem, v kakšnih krogih se je gibala nam pove veliko tudi seznam otrok, katerim je bila krstna botra v cerkvi sv. Nikolaja v Ljubljani.

Zapustnica je v testamentu posebno bogato obdarila jezuitski kolegij v Ljubljani. Vendar to ni bilo njeno prvo obdarovanje tega kolegija. Iz ohranjenih poročil o obdarovanjih še iz časov pred smrtjo je razvidno, da je leta 1644 darovala kolegiju mašno obleko v vrednosti 100 goldinarjev,²⁰⁵ leta 1661 je prispevala en srebrn svečnik, leta 1665 je darovala monštranco v vrednosti 70 zlatnikov in 20 goldinarjev.²⁰⁶ Junija 1671 je neodvisno od oporoke podarila jezuitom, točneje rektorju patru Ferdinandu Akatio, 2000 renskih goldinarjev kranjske veljave, ki so bili na letne obresti naloženi pri gospodu Janezu Krstniku Benaglia. To je bil denar njene hipoteke na gospostvo Predvor, ki je izvirala od prodaje Predvora gospodu Benaglia. 1. septembra 1671 je Benaglia teh 2000 goldinarjev s 5 procentnimi obrestmi izročil rektorju celovškega kolegija Frančišku Jörgererju. Ljubljanski jezuitski kolegij je dobil denar marca 1686.²⁰⁷ Baronica je zelo verjetno darovala tudi drugim cerkvam in bratovščinam.

1. marca 1652 je z ustanovnim pismom, napisanim v latinščini na pergamentu, namenila 2000 goldinarjev in s tem ustanovila sklad za štipendiranje študija glasbe v jezuitski šoli v Ljubljani. S štipendijo iz te ustanove sta se preživljala vsaj dva revna študenta glasbe. Poleg študija glasbe je bila njuna naloga igrati pri bogoslužju v kolegiju za dobro duše baronice Kacijanar in duše Ane pl. Rasp.²⁰⁸ Letni stroški za oskrbo enega študenta (za preprosto hrano brez vina) so znašali 30 goldinarjev in so se krili iz obresti glavnice. Po njeni smrti je pravica upravljanje ustanove prešla na rektorja jezuitskega kolegija.²⁰⁹ Nekaj sto študentov glasbe je prejelo njeno štipendijo od srede 17. stoletja²¹⁰ do

¹⁹⁴ AS, Zap. inv. XXXI, lit. M, št. 39.

¹⁹⁵ Schivizhoffen, str. 9.

¹⁹⁶ Valvasor, o.d., III. zvezek, IX. knjiga, str. 109; AS, Zap. inv. XXXI, lit. M, št. 39.

¹⁹⁷ Prav tam.

¹⁹⁸ AS, Zap. inv. XXXI, lit. M, št. 33, str. 13; Kopija oporoke se omenja med listinami, ki jih je hranil baron Moschon, ni pa ohranjena.

¹⁹⁹ Schivizhoffen, str. 6.

²⁰⁰ Schivizhoffen, str. 13.

²⁰¹ AS, Zap. inv. J-8.

²⁰² AS, Zap. inv. J-8, IV, str. 37/56.

²⁰³ AS, Zap. inv. J-8, IV, str. 27/34; str. 28/35.

²⁰⁴ AS, Zap. inv. J-8, IV, str. 28/36.

²⁰⁵ F. Dolinar, o.d., str. 128.

²⁰⁶ F. Dolinar, o.d., str. 130.

²⁰⁷ Liber Archivv collegy Labacensis; AS, Rkp. II-69, str. 532.

²⁰⁸ Liber archivv collegy Labacensis; AS, Rkp-IIr, str. 577.

²⁰⁹ F. Dolinar, o.d., str. 56.

²¹⁰ Dnevnik dijaškega doma: Historia Seminarii Labacensis Nova, NUK 156.

leta 1918. Med njimi tudi operni pevec in glasbeni pedagog Julij Betetto.²¹¹

Baronica Kacijanar je bila velika dobrotnica jezuitskega kolegija, kakor so zapisali jezuiti v svoji knjigi "Liber Archivy Collegy Labacensis". Zaradi te darežljivosti je dobila že 21. junija 1655 od jezuitskega generala Goswinusa Nickla in nato 1. novembra 1657 od jezuitskega provinciala Janeza Bertholdusa in 6. februarja 1671 od jezuitskega provinciala Adama Aboe pravico pokopa v jezuitski cerkvi.

8. Smrt in pogreb

Z lastno roko napisano besedilo oporoke izpričuje osebo, večšo pisanja. Na njeno razgledanost in izobraženost opozarja tudi podatek, da je bila ustanoviteljica ustanove za revne študente glasbe. Na žalost pa se njen zapuščinski inventar ni ohranil; iz njega bi namreč lahko veliko izvedeli o načinu življenja in baroničinih duhovnih obzorjih, saj je imela zelo verjetno tudi bogato knjižnico. Pač pa je bila bogata knjižna zapuščina izpričana po smrti njenega moža Jurija Boltežarja pl. Kacijanarja, med knjigami je bil naveden tudi prepis Celjske kronike.²¹² O aristokratskem načinu življenja nam zgovorno pričajo tudi njeni služabniki: kočijaž, kuhar, šivilja in dve služkinji. Baronica Barbara pl. Kacijanar je umrla 2. ali 3. aprila 1673 v starosti trinosemdesetih let.²¹³ Zadnja leta pred smrtjo je prebivala v Ljubljani.

Smrt v baroku ni pomenila samotnega odhoda, spremljal jo je bleščeč, odličen, predpisan in urejen obred. Medigra, svečan prehod iz enega stanja v drugega, primernega rang u mrlega.²¹⁴ Po srednjem veku manifestacije žalosti niso bile več spontane, vse bolj so se izražale v ustaljenem obredu. Umirajočega je spovedal njegov spovednik in mu podelil odvezo. Od poslednjega diha dalje je pripadala smrt cerkvi. Glavno vlogo pri obredu so prevzeli menihi. Bdeli so pri mrliču, najprej v pokojnikovi hiši in nato v cerkvi. Žalni sprevod, ki je bil v pogrebni simboliki posebej pomenljiv, je imel točno določen red. Pogrebne povorke so bile videti kot sprevod žalovalcev v črnih oblačilih s kapucami. Spominjali so na tradicionalne sprevode "poklicnih" žalovalk iz sredozemskih krajev.²¹⁵ Ariés²¹⁶ na

podlagi testamentov 16. in 17. stoletja poroča, da so pogrebne povorke sestavljali menihi, mestni reveži in njihovi v črno oblečeni otroci, ki so bili za udeležbo na pogrebu poplačani. To plačilo naj bi bilo izraz poslednje pokojnikove milosrčnosti. Pogreba cesarice Eleonore leta 1720 na Dunaju se je na primer udeležilo nad 1200 revežev.²¹⁷

Pokop in čaščenje sta bila po izročilu rimskega običaja dva ločena obreda. Postavitvi trupla na mrtvaški oder, s tem je bilo dano javnosti na vpogled, in pokopu so sledile slovesne maše zadušnice. Poudarjeno celebriranje smrti naj bi pomenilo iskanje poti za premagovanje strahu pred smrtjo.²¹⁸

Smrt in pogreb Barbare baronice Kacijanar sta zabeležena v dnevniku jezuitskega kolegija v Ljubljani.²¹⁹

Ponedeljek 3. aprila 1673. Danes popoldne ob petih je odšla spoštovana gospa Barbara Kacijanar. Patra rektorja,²²⁰ ki je bil na poti v Idrijo, so poklicali nazaj in še isti dan se je vrnil z Vrhnike. Na ta dan so zvonili v velikem zvoniku v cerkvi pri svetem Jakobu in v drugih cerkvah. Že ponoči so poslali sveče za umrlo. Iz jezuitskega seminarja so v hišo, kjer je ležala pokojna, poslali črno pregrinjalo, gojence in mlade glasbenike, ki so ponoči in naslednji dan bdeli pri pokojnici. Deželni tajnik Švajger²²¹ je istega dne ob navzočnosti patra Adama Pettika²²² zapečatil vse njeno imetje. Večer po smrti je pater minister²²³ izročil deželnemu glavarju Wolfgangu Engelbrechtu pl. Turjaškemu testament, ki ga je prinesel tajnik Švajger. V prisotnosti deželnega glavarja, njegovega brata in gospoda patra ministra je bil nato (slovenski) testament skupaj z dodatkom odprt in prebran.

Naslednjega dne, 4. aprila, so zvonili tako kot prejšnji dan. V jezuitski cerkvi sv. Jakoba so pri oltarju Blažene Device Marije, to je nasproti oltarja Frančiška Ksaverija, dvignili ploščo za večerni pokop, pripravili sveče, bakle in pokojničin grb. Po sedmi uri zvečer so v jedilnici brali nemške in latinske molitve. Zvečer so pri zunanjih vratih kolegija in na trgu v zadnje slovo baronici Kacijanar prižgali sveče. K preprostemu pokopu, kakršnega si je želela v dodatku testa-

²¹⁷ M. Hawlik, str. 108.

²¹⁸ M. Hawlik, str. 18-19sl.

²¹⁹ Jezuitski dnevnik (Diarium P. Ministri) 1672-1683; AS, Rkp. I 33r, str. 220-222.

²²⁰ Rektor jezuitskega kolegija v letih 1672-75 je bil Sigismund Gleispach (F. Dolinar, o.d., str. 143).

²²¹ Henrik Matej Švajger pl. Lerchenfeld, deželni tajnik na Kranjskem, višji prejemnik sredstvenine v Ljubljani 1679-1692, prisednik deželnega sodišča (1687).

²²² Pater Adamus Pettik je bil rojen 1604 v Ljubljani, umrl 1682 v Ljubljani, leta 1629 je bil profesor na jezuitskem kolegiju, 1637 regent seminarja za revne študente. (F. Dolinar, str. 144, 148, 174.)

²²³ Pater minister je opravljal v kolegiju naloge ekonoma.

²¹¹ Peter Ribnikar, Študentske in dijaške štipendijske ustanove na Kranjskem, Arhivi XXII, 199, Zbornik ob sedemdesetletnici dr. Eme Umek, str. 15.

²¹² AS, Zap. inv. XXVI, lit. K, št. 17.

²¹³ Sterb register der dompfar von 6ten jänner 1658 bis 27ten februar 1735, str. 61 (Nadškofijski arhiv v Ljubljani.)

²¹⁴ Magdalena Hawlik – van de Water, Der schöne Tod, Zeremonialstrukturen des Wiener Hofes bei Tod und Begräbnis zwischen 1640-1740, Herder, Wien-Freiburg-Basel 1989, str. 11.

²¹⁵ Isto.

²¹⁶ F. Ariés, Eseji, str. 188.

menta, so jo prinesli od doma, kjer jo je pri hišnih vratih blagoslovil mestni župnik gospod Rossetti. Osem študentov je nosilo krsto, šest bakle; ko so jo nesli, so peli miserere, kakor je bilo običajno za člane bratovščine. V cerkvi jo je s štolo okoli vratu počakal pater Pettik, ki je pri pogrebu tudi govoril. Pri večernem pogrebu niso zvonili. Osmrtni list, s katerim je bila razglašena njena smrt in v katerem je bila priporočena, je ostal pripet vse do konca zadušnice.²²⁴

V nedeljo, petega aprila zgodaj zjutraj so preko groba pokojne baronice pregrnili dolgo črno preprogo, postavili dva svečnika in prižgali poleg sveč še dve bakli. Sveče in bakli so gorele od prve do zadnje maše, vseh enajst dni, ko so se opravljale zadušnice. Od nedelje do četrta, 9. aprila so za dobro gospo zvonili.²²⁵

V četrtek, petek in soboto so za pokojno baronico brali zadušnice.

11. aprila so bili k zadušnici povabljeni kanoniki in verniki.

12. aprila so prišli v jedilnico jezuitskega kolegija, dedič in sorodnik gospod Orsič,²²⁶ sorodnik gospod Valvasor mlajši²²⁷ in Benaglia²²⁸ ter se sestali s patrom rektorjem. Navzoči so bili še patri Harrer, Cruxilla in Mazzoll.

Oltar je bil tega dne še vedno pokrit s črnim blagom, prav tako klop ob vznožju. Oder nad grobnico je bil pokrit z mrtvaškim prtom iz svilenega blaga s svetlim križem iz atlasa na sredini. Prt so za to priložnost na novo sešili. Ob odru je bilo 24 bakel in 40 sveč iz belega voska. Gorele so ves čas obreda. Na oltarjih so v svečnikih gorele bele sveče: na glavnem oltarju je bilo šest srebrnih svečnikov, na oltarju Marije Device so bili štirje, v velikem oltarju dva. Sveče na glavnem oltarju so prvič gorele do konca zadnjega obreda, sveče v velikem oltarju so gorele ves čas med mašo. Glavni oltar in oltar Blažene Marije Device sta bila pokrita z žalnim prtom, na prtju je bil svetel križ. S črnim blagom so bili pokriti pokojnični cerkveni sedež, tla obeh oltarjev in okenski križi. Nad odrom so postavili

srebrn križ, na drugi strani pa kip Marije Device. V zakristiji so bila pripravljena mašna oblačila za maševanje pri vseh oltarjih. Barva mašnih plaščev in obrednih tkanin relikvij je bila črna. Zvečer so v jedilnici patri drug za drugim slavili gospo Barbaro baronico Kacijanar, večno dobrotnico jezuitskega kolegija. V spomin nanjo bodo patri trideset dni maševali v črnih plaščih.²²⁹

15. aprila je za pokojno dobrotnico maševal rektor jezuitskega kolegija.²³⁰

Prav tako, kot je bilo običajno bogoslužje po osmih dneh od pokopa, je bilo običajno bogoslužje tudi po enem letu. Ob prvi obletnici so razdelili revežem miloščino kot na dan pogreba. Takrat se je tudi zaključil prvi cikel maš za pokojnico. Začel pa se je drugi, "neskončni" cikel maš, ki so jih brali za pokojne iz podedovanih nepremičnin ali iz obresti kapitala, podarjenega bratovščinam, konventom ipd.²³¹

II. OPOROKA CERKNIŠKEGA ŽUPNIKA PRELATA GREGORJA CERVIČA

Cerkniški župnik prelat Gregor Cervič je svojo oporoko v slovenščini zapisal leta 1685. Njegova pisma v slovenščini²³² kažejo, da je tudi ob drugih priložnostih pisal slovensko. Kot cerkniški župnik je Cervič v dokumentih prvič izpričan leta 1683. V času svojega župnikovanja je na novo sezidal in blagoslovil cerkev sv. Volbenka v Želšah. Bil je znana osebnost, med ljudmi je veljal za zdravilca in čudodelca, zato so ljudje v Cerknico kar romali, in to ne le iz Kranjske, ampak tudi iz Furlanije, Koroške, Štajerske, Hrvaške in od drugod. Zaradi njegovih "čudežev", kot piše Valvasor, so bili v Cerknico poslani tudi komisarji in zadeva naj bi prišla celo v Rim do papeža, vendar pa tam ni bilo sklenjeno nič določnega. Valvasor naj bi Cerviča, ki ga opisuje kot ljudskega zdravilca, tudi osebno poznal. O tem, da se je ukvarjal z zdravilstvom pričajo tudi številne knjige o zdravilstvu, ki so se nahajale med 94 knjigami njegove zapuščine.²³³ Na splošno je bil imenovan "cerkniški škof", kot trdi v zasebni družinski kroniki Dolničar.²³⁴ Tudi Valvasor poroča, da so ljudje govorili, naj bi imel Cervič naslov škofa, po neki škofiji, ki je bila v tistem času pod Turki.

Besedilo oporoke Gregorja Cerviča:²³⁵

Jest tukai dol Podpissan, Vem inu sposnam da sem iest Veliko Dobrote preie od Moie Gnadliue

²²⁴ Jezuitski dnevnik, str. 220-222.

²²⁵ Jezuitski dnevnik, str. 220-222.

²²⁶ Najverjetneje eden od obeh vnukov.

²²⁷ Najverjetneje Adam Seyfried pl. Valvasor, ki je bil poročen z njeno pravnukinjo Marijo Ano pl. Moschkon.

²²⁸ To je bil Janez Krstnik Benaglia pl. Rosenbach (umrl leta 1687). Bil je lastnik gradu Jama v Zgornji Šiški (1680) in Preddvora. Gospostvo Preddvor naj bi po navedbah Valvasorja kupil od baronice Kacijanar malo pred njeno smrtjo. Benaglia je leta 1679 krstil svojega otroka v cerkvi sv. Petra v Predvoru. Povezavo med Janezom Krstnikom Benaglio pl. Rosenbachom in baronico Kacijanar izpričujejo tudi listini eviden-tirani v njegovi zapuščini: to sta pogodba med Jurijem Jankovičem in baronico Kacijanar glede Preddvora iz leta 1670 ter pooblastilo, ki ga je 2. maja 1673 izdal Boltežar pl. Orsič zaradi testamenta. Pri gospodu Benaglia je baronica Kacijanar hranila večji del svojega kapitala, ki je verjetno izviral iz prodaje gospostva Preddvor. (AS, zap. inv. V, B-26, str. 8.)

²²⁹ Jezuitski dnevnik, str. 222.

²³⁰ Jezuitski dnevnik, str. 222.

²³¹ Ariés, Geschichte des Todes, str. 230.

²³² Rupel, str. 189-190.

²³³ Rupel, str. 192.

²³⁴ Rupel, str. 190.

²³⁵ ARS, Testamenti I, Lit. Z, št. 9.

Gospe Matere Ester Maximilliane Freierze Coradezin Vdoue inu skuse to se naidem nim veliko dushan, skuse katere alli sprizu katere dobrote iest se obligeram sletim moim pismizam kokar da bi bilo na moio Sadgno vro stoireno, da tolkoi oni, kokar se gnimi alli po nigh smarti, nigh Gnadliua Gospa hzi imaio po moiey Smarti use Zisto bres obene praude pouerbat in quorum fidem etc.

Cirknizi na 26. Decembra 1685

*Prelat Gregor Ceruizh
m[anu] p[ropria]*

(pečat)

Na hrbtni strani je zapisala druga roka:

Disposition H[errn] Gregorn Zeruitsch see[lig] Pfarrerem de d[at]o 26. Decembris 1695

Testament ima lepo ohranjen pečat z grbom in mitro ter črkami G.C.P.M.A. (Gregor Ceruizh Prelatus...).

Za dedinjo je Cervič določil Ester Maksimilijano baronico Coraduzzi. Ester Maksimilijana baronica Coraduzzi se je rodila kot baronica Prückenthal na gradu Suha (Neuhaus) na južnem bregu Drave na Koroškem. Leta 1662 se je poročila z baronom Francem Henrikom Coraduzzijem in se z njim preselila na grad Koča vas pri Cerknici. Coraduzziji so imeli nekaj časa tudi gospostvo Lož. Franc baron Coraduzzi je bil lastnik gradu Koča vas do svoje smrti leta 1667, po njem pa je polovico gospostva podedovala Ester Maksimilijana.²³⁶ Baronica je umrla okoli leta 1700. Ohranjenih je 31 slovenskih pisem in listov, ki sta si jih pisali Ester Maksimilijana baronica Coraduzzi in njena hči Marija Izabela baronica Marenzi med letoma 1685, ko se je Marija Izabela poročila v Trst in letom smrti Ester Maksimilijane baronice Coraduzzi.²³⁷ Kakšne zveze je imela Ester Maksimilijana baronica Coraduzzi s Cervičem, ni znano, dejstvo pa je, da ga je baronica podpirala; Merku domneva, da je Cervič učil tudi njene hčere Terezijo in Marijo Izabelo.²³⁸

Cervič je umrl 3. aprila 1694 in je pokopan v cerkniški cerkvi. Njegovo premoženje je v nepremičninah znašalo tri in četrt hube (kmetije) na različnih krajih in šestnajstino hube vrta. Nepremičnine (brez premičnega inventarja) so bile ocenjene na 489 goldinarjev, 25 krajcarjev, 5 denaričev.²³⁹

III. PODLOŽNIŠKE OPOROKE

Poleg zapisanih oporok so bile v tem času in

še kasneje pri vseh slojih v navadi tudi ustne oporoke (testamentum nuncupativum); še največ jih je bilo pri podložnikih, ker je verjetno le malokdo znal pisati. Tudi zato je iz tega časa ohranjenih veliko manj podložniških oporok kot plemiških in meščanskih. Zapustnik je ob navzočnosti prič besedilo poslednje volje ali oporoke pisarju narekoval.

V Arhivu Slovenije so v arhivu gospostva Klevevž na Dolenjskem, ki se je nahajalo med Mokronogom in Novim mestom, ohranjene tri podložniške oporoke v slovenščini. V začetku 17. stoletja je prišlo gospostvo v posest Jurija pl. Moškona iz Šrajbarskega Turna, konec 17. stoletja je v posesti stiškega in nato kostanjeviškega samostana.²⁴⁰

1. Oporoka Andreja Češnovarja

Oporoka Andreja Češnovarja je bila zapisana 19. marca 1795 in ima pet glavnih delov: od tega uvodni del, zaključek in na tri točke razdeljena volila ter navedena imena zapustnika, prič in pisarjev podpis.

Uvodoma je po običaju poudarjeno, da je bila oporoka sestavljena "pri pravi pameti in dobrem premisleku" ob navzočnosti treh mož. V prvi točki so našteje premičnine, ki jih ima pravico zapustiti, in to 6 žitnih skrinj in 2 kadi različnih velikosti, malo skrinjo ("skrinjico"), ki jo uporablja za obleko, pa izrecno poklanja vnukinji (Katarinini hčeri) Micki.

V drugi točki so volila glede koče v Šentkocjanu, ki jo zapušča hčeri Katri Jeričovki, po njeni smrti pa njenemu sinu Jožku. Če pa bi hči Katra prej umrla, naj koča pripade takoj sinu Jožku. Ob tem ugotavlja, da je imel dva dediča, in sicer umrlega sina Andreja in hčer Katarino.

Sin Andrej je svoj del dediščine volil naprej. Andrej Češnovar starejši je v oporoki potrdil, da ima Anton Raps po smrti hčere Katarine pravico podedovati pol koče, nima pa nobene pravice do druge dediščine po njej. Oba dediča je zavezal, naj za dediščino plačata po dve maši, eno za duše v vicah, drugo za Češnovarjevo sorodstvo. Skrinje in drugo blago je zapustil Katarini. Vinograd na Vinjem vrhu je zapustil s pogojem, da mora tisti, ki ga bo užival, vsako leto ob prazniku vseh svetnikov plačati za tri maše: eno za duše v vicah in dve za bližnje sorodstvo. Po šest sveč je zapustil farni cerkvi sv. Kacijana in cerkvi Matere Božje na Stopnu.

Testament je sklenil z določili o pogrebu. Pokopan naj bo spodobno, z zvonjenjem na dan pogreba in osmi dan po pogrebu naj se berejo po tri maše.

Pod besedilo so Andrej Češnovar in priče poleg svojih imen, ki jih je prej zapisal pisar,

²³⁶ M. Smole, str. 224.

²³⁷ Merku, str. 6.

²³⁸ Merku, nav. d.

²³⁹ Rupel, str. 193.

²⁴⁰ M. Smole, str. 218.

naredili križce, saj zapustnik in priče niso znali pisati. Zato se je pod oporoko podpisal le pisar.

Besedilo oporoke:²⁴¹

Jest Andreas Zhesnovar, Dokler she perpravi pameti, inu dobrim premisleku; Strim mu Testament inu dam mojo Sadno Volle notri, Katieru v prizho Trjeh Mosh, glih ta 19ti Martia v Leittu 1795. Gorj postavim, jnu sashafam moje Lastnu blago inu Grunte is tem raslozhkam.

*Moiga Lastniga Barm Blaga se naide
Kateri iest praviza sashafat jnam Koker.*

Pervizh

<i>Eno shitna skrina ie Katiera dershi</i>	60 Mirniku
<i>spet eno skrina</i>	50 Mir.
<i>spet Eno</i>	25 Mir.
<i>spet Eno</i>	16 Mir.
<i>spet Eno</i>	12 Mir.
<i>spet Eno</i>	7 Mir.
<i>jnu eno Kat</i>	15 Mir.
<i>Eno spet</i>	12 Mir.

Jnu te moje malla skrinza katiera iest sdei sa gvant nuzam tisto sashafam iest Katerni hzhjeri Mizki

Drugez h

Sdei pata v' shenkoziani Leshjoshe, mojo Lastna Hofshat Sashafam iest taisto moj hzhierj Katri Jerizhouki, tuje do nene smarti, po niene Smarti pade ta hofshtat nienem Sijnu Joshku, Keb pa moje hzhi Catra popreid v' Marla, Tok pa prezei Sijnu Joshku, pade Al vendar nato Visho ie sklenenu; Kir iest sem jmu Dva jerba Koker ta odmerjzhi Sijn Andreas Zhesnovar, jnu tashe vshuleinu mojo hzhi Katharina, Tok iest pamoj oblubi sem sturu, deis tie Hofshattati vsak polloviza jerbati moreta; jnu deslih mui Sijn Andreas ie v' Mru, in on sui tal prez h sashafou, Tok tud iest poterdem, de ta Vniversal Anton rapsu, tal od moje hzhierie Catharine Le samu od Hofshattati pogiertvat pravizo jma; Kar patu sgorai jmenovanu Barm Blagu odstane Lesamu moj Kzhieri Cathri, al nienem Sijnu Joshku, jnu is tie Hofshattati ie mojo Volle, de vssaku 2. Svetie Mashe tuje 1. sa Dufhe Viza. 1. Sazhesnovarjovo shlahta odraitanu bitti more.

Tretizh

Ta v Vinem Verhi, v' strashi Lesjzhi mui Lestan Nograd, ga iest sashafvati jma, jnu isto Saveso, de ta Katier ta Nograd vshivou bode, taisti vfsaku Leittu sa 3. Svetie Mashe dat, inutu na Vezhnu odraitanu bitti jma, jnu tie Mashe

bodo vfsaku Leittu pred vsem Svetmi tisti zait Brane; inu 2. sa blishna shlahta 1. sa Dushe Vizuh.

Sadenzh

Sashafam tud iest 6. Sveizh Fireshskih St. Kozinu perfarfski zierkvi. Glih toku tud M.B. na Stopnu 6 Sveizh.

Tudi Kadar iest v' Merjem; tok se jma mojo Truplu spodobnu pokopati, Tuje is ordentlih sgonenjem, inu is Konduhtam, inu na dan tega pokopalishe Trij Svetie Mashe de Brane boda; jnu Glih nato Visho ta Ofsmi dan jma dershan bitti.

Prizhe

<i>x Matheus Mramor</i>	<i>x Andreas Zhesnovar</i>
	<i>x Joseph Kiern</i>
	<i>x Jakob Jrshizh</i>
	<i>Naprosen Fiertguaz</i>
	<i>Joseph Skubitiz</i>

2. Oporoka Jere Globevnice

Druga oporoka je oporoka klevevške podložnice Jere Globevnice. Ustna oporoka je bila zapisana sedmega decembra 1795. Jera je najprej zapustila svojo dušo Bogu, telo pa počitku v zemlji. Po običajni navedbi, da govori pri pravi pameti in dobrem premisleku pred dvema pričama je za glavnega dediča imenovala učitelja pri sv. Kacijanu Jožefa Skubica. V primeru, da bi on umrl, naj vse podeduje njegova žena Marija Ana. Jožef naj bi ji zato pomagal, če bi potrebovala pomoč. Nobenemu od sorodnikov ni dala pravice do dediščine. Glavnemu dediču je zapustila grunt. Zapustila mu je tudi obleke, ki naj jih nekaj slabših razdeli med reveže. Naštela je tudi druge predmete, ki mu jih zapušča: tehcnico, skrinje, čeber, motiki, skledo, leseno skledo, skledi za maslo, sito itd. Nato mu je zapustila še vinograd v Globeli in pol zidanice ter vso posodo v njej: sode, vinsko kad, klop in škafe ter pravico do pol preše. Zapustila mu je poleg tega še vinograd pod Radelsko polico ter kravo, ki jo je imela pri kovaču. Kravo bo lahko vzel šele potem, ko bo vzredila tele, zagotovo jo bo lahko vzel jeseni. Petič namenja za normalno (šolo) dva goldinarja. To mora iz njene zapuščine poravnati univerzalni dedič. Sestrični je zapustila 6 petic, poudarila pa je, da do drugega premoženja niti sestrična niti ostalo sorodstvo nimajo nobene pravice. Očitno je bila s sorodniki v sporu. Od vinograda v Globeli je bilo treba plačati za maše pri sv. Marjeti, sv. Kacijanu, Stopu, na Žalostni gori, sedmi dan po pogrebu, pri sv. Jožefu na Vinjem vrhu. Domači cerkvi je posebej zapustila eno krono. Glede pogreba je določila, da se mora spodobno pokopati z zvonjenjem, z mašami na dan pogreba in osmi dan po pogrebu. Poleg imen

²⁴¹ Objavljeno v: Slovenščina v dokumentih skozi stoletja, Katalog Arhiv SR Slovenije 1971, str. 36-38.

prič sta priči naredili križca, prav tako je naredila križ poleg svojega imena Jera.

Besedilo oporoke:²⁴²

Testament

Jest Jera Globeunica strim mui Testament inu perporozhim moja Dusho Bogu, imu tu moje Truplu K enimu mirnimu pozhiwanju u zemli, Kir strim mui Spomin, inu poterdem moja sadno Vollo, Kir jest she per pravi pameti, inu dobrimu premislilu ven govorim u prizhi dueh Mosh glih ta (sed)mi dan Decembra u Letu 1795. inu si sberem sa moiga Universal Erba tega u Shen Kozianu stojezhiga shulmaistra Joshefa Skbza, inu temu isrozhim jest ufse zellu stojezhe, inu leshejozhe moje Premosheine, inu taistmu sa shafam glih sto pravizo ino mozhio ushivati tu zelu moje premosheine, is KaKershno pravizo jest ushivala sem. Jnu Keb se per merlu deb ta Josheph Skubez popred umeru, tok glih negova shena Maria Anna to moje zellu premosheine erbat praviza ima? ino is to saveso, de ona meni u moji nedlugi ino potrebi ft? ftrezhi more, inu to moje sashafilu inu Premosheine obstoji u tem. Koker de od zelle moje shlahte nobeden Kai pojirvat al od tega Kai prez h ufseti obene pravize nima. Ampak

Pervezh

Jest sashafam temu Univerfalerbu Joshephu SKubzu ta na trauniku stojezha polovizo tega Pohishtua, ino tudi ta sraven shlishejozhi Grunt glih sto pravizo, Koker sem jest ushivala. Sraven sashafam tudi ufse moje Barnu Blagu, Kateru se naide. Tuje

Sa shafam jest vefs moj Guant, ali Klaider na to visho, de on od tega shlabshiga neKulku med te boge rastalat more.²⁴³

Barnu Blagu je

- | | |
|-----------------------|-------------------|
| 1. Vaga | 3. Sklede |
| 4. ShKrinze | 1. lesena |
| 1. Shpainpei inu u-se | Kar se gor naide |
| 2. Shkafa | 2. Putershka |
| 4. Buhe | 1. Barigelza |
| 1. zhebriza | 1. Pezhne Kodmine |
| 2. Matike | 1. smernu shittu |
| 1. Veinik | 1. reshetu |
| 3. Shakelze | |

Jnu sraven tudi ufse drugu Barnu Blago, akim glih tukai samerkanu se na naide, satu Kir na vem, Kulku she sanuzala bodem.

Drugez h

Sa shafam tudi timu universal erbu Joshefu SKubzu ta u Glabelih leshejozhi, inu pod shmerjeshko palzo shlishejozhi Nograd inu polovizo sidanze inu ufso moja pofsodo, Katera se notri snaide Koker

- | | |
|---------------|-------------|
| 1. sodzhik | 9. veder |
| 1. detto | 6. detto |
| 1. detto | 3 1/2 detto |
| 1. vinska kad | 8 detto |
| 1. Banka | 1/2 veder |
| 3. ShKafe | |
- inu do pu preshe pravizo*

Tretezh

srozhim tudi temu univer[ff]al erbu ta na Verbinshzi le shejozhi inu pod RadelsKo palzo shlishijozhi Nograd u dlihi vishi KoKer druge rezhi.

Zhetertezh

Sa shafam tudi timu Universal erbu Joshefu SKubzu tu moja Krava Katera jest sdei u Grabni per Kovazhi imam is tem reslozhKam de Kir sdei tu tretu, inu sadne Telle²⁴⁴

odredi, toK u Jepsen ima praviza ta erb, taisto shiher prez h ufset.

Petezh

Jest sashafam sa Normal Shullo dua Goldinarja.

Shestezh

Je ta Universal erb savesan, de is ufsiga mogija nemu sapusheniga premosheina, more tu svestu, inu per perloshnosti tu naprei postaulenu rihtiK ven odraitanu biti.

Sedmezh

Jest, desglih sama u svoimu, al vendar sraven moje sestrizhne sem se snefhla, inu zhe je ona meni Kai podala, ali ne, inu zhe sem ufela, aline, tok taifti vender is moja vollo sa shafam 6. Petiz, inu per drugim ona, ali zela shlahta jeskat, ali pogervat zel nez h pravize nima.

Osmezh

od tega Nograda u Globelih se more sa fyete mashe dati
u shmerjeto 12 Petiz
u shenKozian 12 petiz

²⁴² AS, Gr. A., X. Klevezh, fasc. 4.

²⁴³ Konec prve strani.

²⁴⁴ Prečrtani "im".

na Stopnu 10 petiz
 na shalostno goro 3 petize
 na dan tega poKopalisha 3 petize
 na sedmi dan 3 petize
 na vin verh svetmu Joshefu 2 petiz
 sahafam tudi, de se ima domazhi Zirkvi u
 Kupiti sa eno Krono Kar bode nar bel potreb-
 niga sa nuzala.

Tifti Krat. Kader pa jest umerjem, se ima
 moje truplu spodobnu pokopati, inu is ordentlih
 sgoneinam, inu is Konduktam tuje na dan tega
 poKopalisha, inu glih na tu viſho ima ta ofmi dan
 derfhan biti, na taKo viſho poterdem moja vollo.

Prizhe

x Matheush Mramor
 is stopniga

x Jera Globeuniza

x Josheph Vouk
 is Swur

(pečat) Jakob Hra-tenizher
 m[anu] p[ropria]
 Podpisvanz

(pečat) Franz Schuller m[anu] p[ropria] in
 zeüge

3. Oporoka Jerneja Lušerja

Tretja oporoka je oporoka Jerneja Lušerja, narekoval jo je 9. februarja 1802. Jernej je najprej zapustil dušo Bogu in telo zemlji. Kot ponavadi sledi navedba, da narekuje testament pri zdravi pameti in dobrem premisleku v prisotnosti treh prič. Za glavnega dediča je določil zeta Anžeta Mesojeda, ki mu je zapustil vse svoje premoženje, ne da bi ga podrobneje navedel. Dedič mora zanj in za njegovo ženo plačati 15 maš, prav tako mora poravnati tudi njegove dolgove in izterjati dolžnike. Vse upnike in dolžnike je Jernej poimensko navedel. Poleg tega mora glavni dedič plačati njegov pogreb.

Pod besedilom oporoke so imena treh prič, zapustnika in pisarjev podpis. Glavni dedič je v tem primeru podedoval za zapustnikom precej stroškov. Iz oporoke ni razvidno, kolikšno je bilo Jernejevo premoženje.

Besedilo oporoke:²⁴⁵

Tafstamenth:

Jefst jernij Lusher Strim Muy Tafstamenth inu
 perporoZhim Moio dusha Bogu, inu Tu moie
 Truplu K enmu Mernimu pozhivaini Te semle,
 Ker Strim muy Spomin, inu poterdem Moio
 sadna volla, Ker jest She per pravi pameti, inu
 She dobremu premisliuku von Sgavorim, v prizhe
 3 Mosh glih ta deve[ti] dan Sezha, v Leiti 1802,
 inu jesvolem Sa moiga jenvusar jerba Moiga
 Seta Ansheta Mefsaieideka, zhes vfse Moie pre-
 mosheine, pred Tem de on Kader jest Se Stega
 Sveta Se Lozhem de on Sa 15 Mash Sa mano inu
 Sa Maio Sheno odraita

v drugezh More Tudi Samano vfse Anko-
 shtenge inu Maie danguve plazhet, inu Kandutct

dauguvi Sa von plazhet
 Mihati Koziani Sagoriza
 Sausfskimu podlos[nik] 9. 55. -
 Anshe Weganti na duli detto 4. - -
 Gregor podgurzi v Kluzhe
 Kelvenshki podlosni[k] 3. 33. -
 jerenki v Menze detto 1. 8. -
 Ansheti Rodizi v St. Merieta detto 2. 16. -
 Sa vboge v Spetale 1. - -
 damazhi zerkvi v St. Merieta 1. - -

dauk Kater noter Shlishi Teriet
 Faimoshtru pillpohi Sem plazheu 6. - -
 Jury AKorni na Suhi Raduli 3. - -
 Ansheti KrashenZi pod Kofstanulle 2. 58. -
 Mariani wobizhauki v Meunze 9. 55. -

Leta dauk Sem plaZheW Sa Rankem Korlnam
 Shumashtram, Sa moie Shene popreishnem
 moshem Letu Shlishi Moimu jenufsar jerbi An-
 sheti Mesaied

Na Leto visha poterde Moio vollo v prizhe
 Leteh Mene ShlishoZheh Mosh

PriZhe

Joseph Paushe
 Kllenovik

x Jernij Lusher
 Jasheph Paushez
 m[anu] p[ropria]
 popisvanz

Gregor Hozhevar
 velke polane

Miha Goreinz
 Swure

²⁴⁵ AS, Gr. A., X. Klevevž, fasc. 4.